

Vergaderjaar 2020–2021

34 293

Renovatie Binnenhof

Nr. 108

LIJST VAN VRAGEN EN ANTWOORDEN

Vastgesteld 13 januari 2021

De vaste commissie voor Binnenlandse Zaken heeft een aantal vragen voorgelegd aan Het presidium over de brief van het presidium van 9 december 2020 over de review «gefaseerd renoveren Tweede Kamer» (Kamerstuk 34 293, nr. 104).

Het presidium heeft deze vragen beantwoord bij brief van 13 januari 2020. Vragen en antwoorden, voorzien van een inleiding, zijn hierna afgedrukt.

De voorzitter van de commissie,
Ziengs

De griffier van de commissie,
Roovers

Inleiding

Namens het presidium dank ik de leden van de verschillende fracties voor de vragen die zij hebben gesteld naar aanleiding van de door BBC Bouwmanagement B.V. uitgevoerde review «gefaseerd renoveren Tweede Kamer». Het presidium acht het van groot belang dat de Tweede Kamer over alle informatie aangaande de renovatie en tijdelijke huisvesting beschikt, zodat er een gewogen besluit kan worden genomen.

Ik hecht eraan te melden dat alle fracties in het presidium vertegenwoordigd zijn. De Presidiumleden zien het als hun taak om de werkzaamheden van de Tweede Kamer goed te organiseren en te faciliteren. Dit betekent dat het presidium een andere positie inneemt ten opzichte van de Tweede Kamer dan de regering. Daar komt bij dat de ambtelijke ondersteuning van de Tweede Kamer wezenlijk anders is dan die van een departement. Er zijn 187 vragen gesteld, die binnen een paar werkdagen van een antwoord moesten worden voorzien. De Tweede Kamer is niet op de beantwoording van een dergelijke hoeveelheid vragen toegerust. Desalniettemin vindt het presidium het, gezien de schaal en de impact van de renovatie van het Binnenhof, belangrijk om uw vragen zo zorgvuldig en volledig mogelijk te beantwoorden. Dankzij de inzet van de betrokken medewerkers is dit gelukt. Het presidium heeft zich bij de beantwoording van de vragen gebaseerd op het rapport van BBC Bouwmanagement B.V.

De Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal,
K. Arib

Vragen en antwoorden

1

Kan een gefaseerde renovatie gevolgen hebben voor een te houden parlementaire enquête of parlementaire ondervragingen, en welke? Dat heeft geen gevolgen. Het Logement blijft in gebruik tijdens de gefaseerde renovatie en daarmee ook de enquêtezaal.

2

Kan het bedrag van 562 miljoen euro in een niet-sluitende begroting nader worden toegelicht zoals het genoemd is een technische briefing en in een artikel van de NOS (<https://nos.nl/artikel/2359454-verbeten-verbouwingsstrijd-houdt-binnenhof-in-greep-gaan-ze-wel-of-niet.html>)? De Staatssecretaris is verantwoordelijk voor de financiën. Het presidium heeft geen inzage in de begroting en ook niet of deze wel of niet sluitend is.

3

Welke gevolgen kan een gefaseerde renovatie hebben voor het gebruik van de plenaire zaal in het algemeen?

In het algemeen zijn weinig wijzigingen in de zaal zelf nodig. Zo is in tegenstelling tot vroege planvorming, in het huidige vastgestelde FVO, geen sprake van sloop en herbouw van de plenaire zaal, geen aanbouw (sloop en uitbouw gevel ten behoeve van ledenrestaurant) en geen aanpassing aan de hoofdconstructie onder de plenaire zaal. Wel moeten de installaties ten behoeve van de zaal worden vervangen, zoals bijvoorbeeld klimaatinstallaties. Deze zullen in recesperioden of op momenten dat de zaal niet in gebruik is worden vervangen. Dit is overigens onderdeel van normaal onderhoud dat iedere 15 á 20 jaar dient te worden uitgevoerd. Het zou niet nodig moeten zijn daarvoor elke keer het gehele parlamentsgebouw voor lange tijd te verhuizen naar een externe locatie.

Werkzaamheden onder of in de omgeving van de plenaire zaal (zoals de bouw van de nieuwe publieksentree buiten op de Hofplaats) kunnen zolang ze geen geluidsoverlast veroorzaken doorgaan tijdens vergaderingen. Wat wel en niet kan, wordt vooraf door middel van geluidsmetingen objectief vastgesteld. Werkzaamheden die wel geluidsoverlast zullen geven, kunnen gepland worden als er geen plenaire vergaderingen plaatsvinden. Dat is in recessen en op vrijdag, zaterdag, zondag en maandag. Eventueel kan het ook op vergaderdagen voor aanvang van de vergaderingen. Het is niet zo dat dit soort activiteiten altijd in de avond of nacht plaats moeten vinden.

Er wordt veel binnenstedelijk verbouwd, waarbij op bepaalde momenten geen geluidsoverlast plaats mag vinden. Daar moeten maatregelen voor genomen worden en vereist ook een zorgvuldig gepland en voorbereid bouwproces met heldere communicatie.

4

Welke gevolgen kan een gefaseerde renovatie hebben voor het gebruik van de plenaire zaal als er een of meerdere spoeddebatten moeten plaatsvinden in bijvoorbeeld een zomerreces als de zaal verbouwd wordt? Met de aannemer wordt afgesproken dat, wanneer dit gebouwdeel gerenoveerd moet worden, doorgewerkt wordt in recessen. Indien de Kamer terug moet komen tijdens een reces, zal een tijdelijke locatie worden ingericht. Dat is nu ook noodzakelijk tijdens calamiteiten. Daar kan vooraf (ter voorbereiding) een plan van aanpak voor worden opgesteld. Op dit moment zijn de Oude Zaal en de Ridderzaal de daarvoor aangewezen plekken. De Ridderzaal wordt niet gerenoveerd en blijft beschikbaar voor de Tweede Kamer.

5

Waarom wordt consequent onderscheid gemaakt tussen Kamerleden en Kamerbewoners? Kamerleden zijn toch ook Kamerbewoners? Kamerbewoners zijn Kamerleden, medewerkers van de fracties, leden van de parlementaire pers en medewerkers van de ambtelijke organisatie.

6

Kan aangegeven worden hoe de aanvraag voor een gefaseerde renovatie precies tot stand is gekomen en kan ook aangegeven worden op welke momenten over welke onderdelen van de aanvraag overleg is gevoerd met het Rijksvastgoedbedrijf en/of met het Ministerie van BZK? Waarom is er geen gezamenlijke opdracht voor een review gegeven?

Uit eerdere grootschalige projecten is gebleken dat het cruciaal is een tussentijds moment van reflectie in te bouwen. Het presidium hecht er dus aan in een lopend (ontwerp)proces van een groot en complex project tussentijds te beoordelen of het nog op de juiste route zit, om op die manier tunnelvisie te voorkomen. Ook omdat dit onderwerp een terugkerend thema van discussie is waar duidelijkheid over verschaft dient te worden.

In een gesprek met de Staatssecretaris op 30 juni 2020 heeft het presidium zorgen geuit over de stand van zaken en de voortgang van de renovatie. Het presidium heeft gevraagd om een tussentijdse review met de vraag of een alternatieve aanpak mogelijk tot minder risico's leidt in termen van tijd, geld en kwaliteit aangezien de situatie anders is dan in 2015.

De zorgen van het presidium betreffen onzekerheid over tijdige vergunningverlening, de coronacrisis, nog grote openstaande ontwerpvragestukken, de financiële dekking voor het ontwerp, het ruimtevraagstuk en de tijdige terugkeer van de Tweede Kamer na 5,5 jaar. Voorafgaand aan dat overleg is een sterk versoberd functioneel ontwerp (FVO) vastgesteld. Hierdoor is de renovatie minder grootschalig geworden, waardoor de plannen in een ander daglicht zijn komen te staan.

De Staatssecretaris heeft in het voornoemde overleg toegezegd een marginale toets te willen doen. De wens van beide kanten was dit gezamenlijk op te pakken, maar het bleek niet mogelijk snel tot een gezamenlijke opdrachtverlening te komen. Er is toen, in goed overleg en in het kader van een vlotte voortgang, besloten om ieder een eigen opdracht uit te laten voeren.

7

Kan een schematisch overzicht gegeven worden van de voor- en nadelen van de renovatie in een keer en van gefaseerde renovatie?

Zie voor een uitgebreid schematisch overzicht van de voor- en nadelen van beide varianten de overzichten op pagina 10 tot en met 12 in het rapport van BBC Bouwmanagement en de onderbouwing daarvan op pagina 18 tot en met 43.

8

Hoe verklaart u het enorme verschil tussen de twee verschillende rapporten (die in opdracht het presidium en die in opdracht van BZK)? De vraagstelling, de doelstelling en de aanpak is niet gelijk. Het rapport van VPR Consultants richt zich op de validatie van het oorspronkelijke besluit, gebaseerd op de oorspronkelijke (12) alternatieven. Het rapport in opdracht van het presidium richt zich op de inhoudelijke onderzoeksvraag over faseren, op basis van het huidige, vastgestelde FVO. Zie ook antwoord 14, waar dit nader wordt toegelicht.

9

Is het bij een gefaseerde renovatie daadwerkelijk mogelijk om plenaire en commissievergaderingen doorgang te laten vinden als er in delen van het

gebouw gerenoveerd wordt? Kan dit antwoord nader worden onderbouwd?

Dit is mogelijk. Uit het rapport van BBC Bouwmanagement blijkt dat de gebouwdelen die worden gerenoveerd, goed afgeschermd kunnen worden van gebouwdeel N (zie ook antwoord 10). Deze werkwijze is ook toegepast bij de (grote) gefaseerde renovatie in de jaren '90. Gebouwdeel N zelf bestaat uit verschillende delen die ventilatietechnisch los van elkaar gerenoveerd kunnen worden (voor sommige installaties zal een tijdelijke voorziening gerealiseerd moeten worden). Het deel waar de commissiezalen zich bevinden («vergadertorens») kunnen in drie delen gefaseerd worden gerenoveerd. Een en ander zal pas plaatsvinden zodra in andere (reeds genoveerde) gebouwdelen volwaardige alternatieve locaties voor commissiezalen gerealiseerd zijn, zoals de Oude Zaal. Zie ook antwoord 3 en 4.

10

Hoe wordt bij een gefaseerde verbouwing overlast voor Kamerbewoners beperkt?

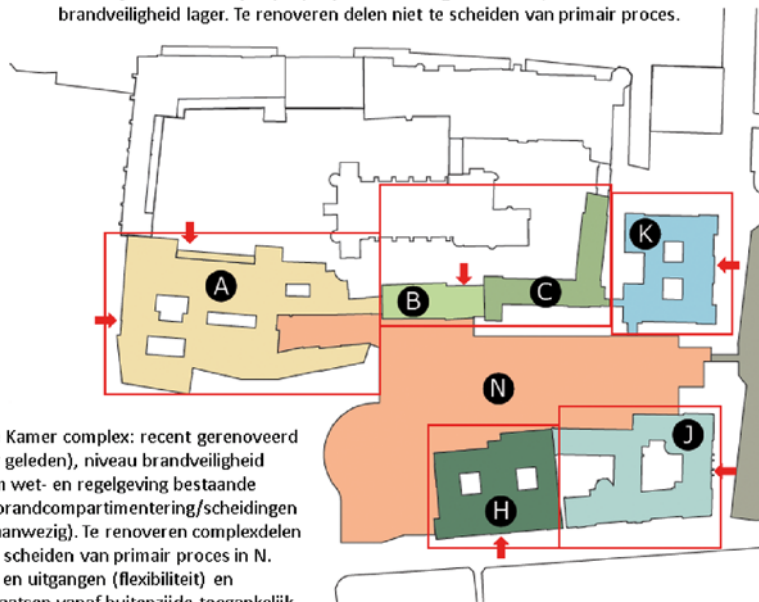
Hoewel een gefaseerde renovatie voordelen kent, is het onvermijdelijk dat het project op sommige momenten zal leiden tot vormen van overlast. Voorbeelden zijn tijdelijk andere looproutes en bouwoverlast zoals geluid, stof en trillingen. Door de mitigerende maatregelen die voortkomen uit een risicoinventarisatie en -analyse wordt overlast zo beheersbaar en beperkt mogelijk.

BBC Bouwmanagement geeft aan dat de te renoveren gebouwen (of delen van N) goed kunnen worden afgesloten en voorzien worden van stofschotten, akoestische schotten en extra brandscheidingen indien nodig. Daarnaast kan het soort werkzaamheden op de activiteiten afgestemd worden die op dat moment in het Kamergebouw plaatsvinden. Bij fasering vinden altijd maar op een of twee plekken in het complex werkzaamheden plaats: in één van de monumentale gebouwdelen en in één deel van gebouwdeel N (al dan niet zichtbaar voor Kamerbewoners). Gegeven de indeling van het Tweede Kamercomplex, de manier waarop de gebouwdelen aan elkaar verbonden zijn en de vele ingangen tot het complex blijft de mate van overlast voor Kamerbewoners beperkt. Daarnaast wordt gewerkt met een vaste wissellocatie in het complex, zodat ook het aantal tussentijdse verplaatsingen beperkt blijft tot diegenen waarvan het gebouw op dat moment wordt verbouwd.

Het wisselgebouw is een externe locatie in de nabijheid van het Binnenhof alleen voor ambtenaren.

De wissellocatie is een locatie in het huidige Tweede Kamercomplex zelf welke vrij gemaakt wordt voor het huisvesten van fracties waarvan het gebouw op dat moment gerenoveerd wordt.

Noordzijde Binnenhof (RvS, EK, AZ): niet recent gerenoveerd, niveau brandveiligheid lager. Te renoveren delen niet te scheiden van primair proces.

De bovenstaande afbeelding laat zien dat de gebouwdelen in het Tweede Kamercomplex als losse onderdelen goed af te schermen zijn van gebouwdeel N. Tijdens de gefaseerde renovatie in de jaren negentig heeft de renovatie op vergelijkbare wijze plaatsgevonden. Elk gebouwdeel heeft op dit moment al een eigen (brand)compartimentering. Deze zijn ook inzetbaar om de separate complexdelen af te sluiten van het deel dat in gebruik blijft. De situatie in het Tweede Kamercomplex is wezenlijk anders dan aan de noordzijde van het Binnenhof. Die delen zijn niet recent gerenoveerd en de brandveiligheid is daar op een lager niveau dan in het Tweede Kamercomplex. Het is van belang om in de gesprekken met de gemeente ten aanzien van de gefaseerde aanpak een duidelijk onderscheid te maken ten aanzien van brandveiligheid en het Tweede Kamercomplex als een apart onderdeel te beschouwen. De voorgestelde mitigerende maatregelen ten aanzien van overlast en brandveiligheid dienen separaat van de rest van het Binnenhof te worden beoordeeld.

11

Kan worden geconcludeerd dat het presidium voor een gefaseerde renovatie is en zich schaaft achter de conclusies van BBC Bouwmanagement BV (hierna BBC)?

Uit eerdere grootschalige projecten is gebleken dat het cruciaal is een tussentijds moment van reflectie in te bouwen. Het presidium hecht er dus aan in een lopend (ontwerp)proces van een groot en complex project tussentijds te beoordelen of het nog op de juiste route zit, om op die manier tunnelvisie te voorkomen. Het is aan de Kamer een afweging te maken en een besluit te nemen op basis van volledige informatie.

12

Is de review van BBC besproken met de verschillende gebruikers van het Binnenhof, zijnde diegenen die er elke dag werken zoals medewerkers van de keuken, het restaurant, de bodedienst, beveiliging, schoonmaak, ICT-diensten enzovoort? Kunnen zij alsnog hun mening geven over een gefaseerde renovatie, gezien de veranderde omstandigheden door corona?

BBC Bouwmanagement heeft met verschillende diensten van de Tweede Kamer gesproken. Deze diensten hebben informatie geleverd voor de

totstandkoming van de rapportage. De veranderde omstandigheden door corona staan los van de vraag zoals beantwoord door BBC Bouwmanagement, namelijk of gefaseerd renoveren van het Tweede Kamercomplex mogelijk is met minder risico's in termen van tijd, geld en kwaliteit. Indien een gefaseerde aanpak de voorkeur heeft, zullen alle Kamerbewoners zorgvuldig bij de nadere uitwerking en implementatie worden betrokken.

13

Wat is de mening van het presidium over de marginale toets door VPR in opdracht van het Rijksvastgoedbedrijf (hierna RVB) waaruit blijkt dat een gefaseerde renovatie leidt tot meer veiligheidsrisico's, verstoring van het primaire proces, en uitloop van tijd en van geld?

VPR Consultants heeft niet met de gebruiker Tweede Kamer gesproken en geen informatie of rondleiding gevraagd. De beoordeling van de door VPR uitgevoerde marginale toets (en de inhoud daarvan) is aan de Kamer.

14

Wat zijn de precieze verschillen zowel in vraagstelling als in aanpak van de onderzoeken, de «marginale toets» van VPR en de «review» van BBC, en in hoeverre zijn de 2 uitkomsten met elkaar te vergelijken?

Zie voor een uiteenzetting van het verschil in vraagstelling en aanpak in de tabel hieronder. De uitkomsten van de twee rapporten zijn niet met elkaar te vergelijken. De zorgen die worden geuit in het rapport van VPR Consultants op het gebied van (brand)veiligheid, impact op andere gebruikers en overlast bij gefaseerd renoveren, zijn door BBC Bouwmanagement nader onderzocht met kennis van het huidige Tweede Kamercomplex, de actuele renovatieplannen en de mate van verwevenheid van de gebouwen en installaties met de andere gebruikers van het Binnenhof. Hieruit zijn de voorgestelde fasering, de mitigerende maatregelen en ook de conclusie van BBC Bouwmanagement dat een gefaseerde renovatie leidt tot minder risico's in termen van tijd, geld en kwaliteit voortgekomen. BBC Bouwmanagement is van mening dat een gefaseerde renovatie van het Tweede Kamercomplex te prefereren is boven een niet-gefaseerde renovatie.

	BBC Bouwmanagement	VPR Consultants
Vraagstelling	Het presidium heeft gevraagd om een tussentijdse review en of een alternatieve aanpak voor het Tweede Kamercomplex mogelijk tot minder risico's leidt in termen van tijd, geld en kwaliteit. Dit gegeven de opeenstapeling van risico's die zich nu voordoen in het project. Hierbij rekening houdend met de technische en bouwkundige verwevenheid van het complex met de andere complexdelen aan het Binnenhof en de continuïteit van het primair proces.	De Staatssecretaris heeft gevraagd om te toetsen of het besluit van 2016 nog steeds standhoudt gelet op alle gewijzigde omstandigheden, waaronder de COVID-19 situatie, met inbegrip van de positie van de overige drie gebruikers en de kosten die voor de realisatie van de tijdelijke huisvestingen zijn gemaakt.

	BBC Bouwmanagement	VPR Consultants
Aanpak	<p>Conclusies op basis van zowel een document- als een veldstudie.</p> <p>Inzet van een team van vijf experts op het gebied van installaties, bouwmanagement en bouwkosten, waarvan één installatie expert al eerder betrokken is geweest bij een technische opname van het complex.</p> <p>Inspecties en analyses in het Tweede Kamercomplex, zowel bouwkundig als technisch.</p> <p>Analyse verwevenheid gebouwen andere gebruikers van het Binnenhof in huidige situatie en toekomstige situatie, waaronder het technische ring principe.</p> <p>Analyse van alle varianten studies (2013, 2015 en 2016), alle huidige installatietekeningen en alle ontwerpdocumenten voor de nieuwe situatie, Programma's van Eisen en informatie over de brandveiligheid van het complex (zie literatuurlijst op pag. 52 van het rapport)</p> <p>Op hoofdlijnen input vanuit en gesprekken met diverse ambtelijke diensten van de Tweede Kamer, mede ten behoeve van de kosteninschatting en inbreng van ervaringen met eerdere verbouwingen in het Tweede Kamercomplex.</p> <p>BBC Bouwmanagement heeft geen gesprekken gevoerd met het RVB.</p>	<p>Conclusies op basis van een documentstudie.</p> <p>Inzet van twee consultants op het gebied van bouwmanagement.</p> <p>VPCR heeft de ter beschikking gestelde informatie over de onderzochte varianten in 2015/2016, de technische staat van de panden, brandveiligheid, wateroverlast en de wijze waarop instandhouding momenteel plaatsvindt geanalyseerd. Ze hebben «geen allesomvattend beeld kunnen krijgen van de renovatieopgave en de daarmee samenhangende functionele en ruimtelijke aanpassingen». Zie de validatie van de marginale toets op pagina 25 van het rapport.</p> <p>Enkele gesprekken met bouwbedrijven die eerder werkzaamheden hebben uitgevoerd in het Tweede Kamercomplex.</p> <p>De variantenstudie uit «Tijdelijke huisvesting Binnenhof» uit 2013 staat niet op de literatuurlijst. De Tweede Kamer heeft geen verzoek gehad voor een rondleiding in de Tweede Kamer of gesprekken met diensten van de Tweede Kamer.</p>

15

Kan aangegeven worden waarom de review over een gefaseerde renovatie van de Tweede Kamer niet eerder is gevraagd?

Op dit moment is sprake van een dusdanige opeenstapeling van omstandigheden die een review en zorgvuldige afweging noodzakelijk maken. Het huidige vastgestelde FVO (met name de bouwkundige ingrepen ten aanzien van gebouwdeel N) is tevens vergaand versoberd t.o.v. de eerdere planvoering. Het ontwerp is nu opgebouwd per architect en per pand, waardoor een gefaseerde aanpak mogelijk is. Zie ook antwoord 6.

16

Kan aangegeven worden waarom Corona en Stikstof een rol zouden spelen bij gefaseerde renovatie van de Tweede Kamer aangezien Corona en Stikstof ook een complicatie geven bij gefaseerde renovatie?

Conform het onderzoek van BBC Bouwmanagement kan een gefaseerde renovatie worden uitgevoerd in kleinere delen en verspreid over een langere tijd vanaf de start van de renovatie, waardoor minder transportbewegingen tegelijkertijd nodig zijn. Daardoor is er mogelijk sprake van minder gelijktijdige stikstofuitstoot.

Corona werpt drie vragen op ten aanzien van B67:

- 1) de manier waarop de Tweede Kamer in B67 kan functioneren gegeven de verticale oriëntatie van het pand (zie beantwoording eerste set vragen door het presidium)
- 2) of in deze tijd extra budget vrijgemaakt kan worden bij financiën voor de inzet van disclaimers (veiligheid, duurzaamheid, waterproblematiek kelders)

3) of de binnenstad van Den Haag de volledige uithuizing van het Binnenhof op dit moment bedrijfseconomisch aankan. Zie ook antwoord 59.

17

Kan aangegeven worden waarom het voorkomen van tunnelvisie beperkt wordt tot gefaseerde renovatie van de Tweede Kamer? Is er op andere terreinen geen gevaar voor tunnelvisie?

Gegeven de risico's die zich nu voordoen in het project, is het belangrijk een alternatieve aanpak te onderzoeken. De uitgevoerde BBC Bouwmanagement rapportage werkt een van deze aanpakken uit.

Naast de uitgevoerde studie door BBC Bouwmanagement, heeft de ambtelijke organisatie het RVB verzocht een risicoanalyse op te stellen met inbreng en betrokkenheid vanuit de gebruikers. Deze risicoanalyse heeft de Kamer nog niet ontvangen. Een dergelijk document draagt bij aan een brede visie op de renovatie van het Binnenhof.

18

Kan de correspondentie tussen BBC-management B.V. en het presidium in afschrift aan de commissieleden worden toegestuurd en daarbij expliciet worden gemaakt welke wijzigingen op verzoek van (of namens) het presidium zijn aangebracht in het definitieve versie van de review van BBC-management B.V.?

Er is geen correspondentie geweest met BBC Bouwmanagement op verzoek van of namens het presidium. Ook zijn geen wijzigingen aangebracht in de definitieve versie van de review van BBC Bouwmanagement, deze is rechtstreeks doorgestuurd aan uw commissie.

19

Kunt u aangeven wat de kosten zijn van het onderzoek van BBC-management B.V.?

De kosten voor het onderzoek van BBC Bouwmanagement zijn 28.072 euro ten behoeve van de inhoudelijke review en 10.285 euro ten behoeve van de aanvullende kosteninschatting.

20

Wat wordt bedoeld met de zinsnede «gegeven de huidige omstandigheden»? Als daarmee Corona en/of Stikstof wordt bedoeld, waarom is dan bij de opdrachtformulering («of het mogelijk (is) om de renovatie in fasen uit te voeren, waarbij het primaire proces doorgang kan blijven vinden») niet de link met Corona en/of Stikstof gelegd?

Met «gegeven de huidige omstandigheden» wordt meer bedoeld dan corona of stikstof. Zie daarvoor ook antwoord 6. In de opdrachtformulering is de link gelegd met corona en stikstof, zoals op pagina 5 van het rapport wordt vermeld.

21

Kan volledig geborgd worden dat het parlementaire proces onbelemmerd doorgang kan vinden en dat continu gebruik kan worden gemaakt van de plenaire zaal en de commissiezaalen?

Tussen 1988 en 1995 is de Kamer ingrijpender verbouwd dan nu de bedoeling is zonder te verhuizen (volledige sloop Hoge Raad en volledige nieuwbouw N met verbindingen tussen de monumentale gebouwen). Het primair proces is toen gewoon doorgedaan. Vandaag de dag is er meer technologie in het gebouw aanwezig, maar ook zonder de renovatie van het Binnenhof hadden de AV-, ICT- en klimaatinstallaties tijdig vervangen moeten worden. Het voorgestelde plug & play principe is ook in de jaren negentig toegepast. Op basis van het rapport van BBC Bouwmanagement en de voorgestelde fasering is de inschatting dat er voldoende maatregelen zijn dit te borgen. Zie ook antwoord 3, 4 en 9. In vergelijking met

1995 is ook het dreigingsniveau toegenomen. Het Binnenhofcomplex is daar inmiddels op aangepast en zal tijdens de renovatie verder worden verbeterd (nieuwe publieksentree). De beveiligingsdienst blijft ook tijdens het gefaseerde renoveren verantwoordelijk voor de beveiliging van het Tweede Kamercomplex en maakt daarbij gebruik van de huidige kennis en ervaring.

22

Welke afwegingen liggen ten grondslag aan de beoordeling van de risico's (de + en – tekens)? Kunnen deze afwegingen toegelicht worden? Bij de afweging wordt de impact van het genoemde punt beoordeeld ten opzichte van de uitvoering, waarbij een gefaseerd uitvoering vergeleken wordt met een niet-gefaseerd uitvoering. De toelichting wordt gegeven vanaf pagina 18.

23

Hoe wordt geluidsoverlast voorkomen bij gefaseerd verbouwen? Volgens BBC Bouwmanagement kunnen de bouwplaatsen goed worden afgeschermd en waar nodig worden voorzien van akoestische schotten. Er vindt afstemming plaats en er worden metingen uitgevoerd over de overlastgevende werkzaamheden. Daarnaast wordt gebruik gemaakt van zoveel mogelijk geluidsarme apparatuur. Om de stikstofafgifte te reduceren zal zoveel mogelijk gewerkt gaan worden met elektrische voertuigen en materieel, ook bij niet-gefaseerd verbouwen. Dit zorgt ook voor minder geluidsoverlast, waaronder voor omwonenden.

24

Zijn er extra kosten verbonden aan het voorkomen van geluidsoverlast, bijvoorbeeld voor het (veelvuldig) plaatsen van akoestische schotten? Zo ja, kan er een inschatting gegeven worden van deze kosten? Zie hiervoor de kosteninschatting in het rapport van BBC Bouwmanagement op pagina 49. Er is 700.000 euro opgenomen voor het afzetten van gebouwen/de bouwplaatsen.

25

Heeft BBC rekening gehouden met praktische en feitelijke ervaringen met het gebouwencomplex? Zoals het feit dat in het verleden op de 4e verdieping van de perstoren gassen zijn ontstaan, die korte tijd later op het tweede kelderniveau, tientallen meters verder, zijn waargenomen of het feit dat een brandveiligheidstest in Koloniën enkele jaren geleden heeft geleid tot het stilleggen van een plenaire vergadering? BBC Bouwmanagement heeft praktische en feitelijke ervaringen geïnventariseerd en meegenomen. Ook heeft BBC Bouwmanagement het gebouw meerdere keren fysiek geïnspecteerd. Het geschetste voorval inzake gasvorming in de perstoren is bij de ambtelijke organisatie niet bekend en om die reden ook niet meegegeven. De vragensteller wordt verzocht de ambtelijke organisatie hier meer informatie over te verschaffen. Ten aanzien van het tweede deel van de vraag wordt opgemerkt dat een bedieningsfout van de brandmeldinstallatie er in het verleden toe heeft geleid dat bij een ontruimingsoefening in o.a. gebouw Koloniën en N, inclusief de Plenaire zaal, onbedoeld ontruimd moest worden. Het voorgaande heeft geen relatie met wel of niet gefaseerd renoveren en kan overal gebeuren.

26

Klopt het dat tijdens het renoveren van de plenaire zaal een andere vergaderruimte gevonden moet worden voor plenaire debatten? Naar verwachting kunnen de vergaderingen in de plenaire zaal doorgaan tijdens de werkzaamheden. In het algemeen zijn weinig wijzigingen in de

zaal zelf nodig. Wel moeten de installaties ten behoeve van de zaal worden vervangen, zoals bijvoorbeeld klimaatinstallaties. Werkzaamheden die geluidsoverlast veroorzaken worden uitgevoerd als niet wordt vergaderd. Mocht het zo zijn dat de Kamer terug moet komen tijdens een reces en de zaal is niet beschikbaar omdat deze wordt verbouwd, dan zal uitgeweken worden naar een alternatieve tijdelijke locatie. Dat is nu ook noodzakelijk tijdens calamiteiten. Daar kan vooraf (ter voorbereiding) een plan van aanpak voor worden opgesteld. Op dit moment zijn de Oude Zaal en de Ridderzaal de daarvoor aangewezen plekken. De Ridderzaal wordt niet gerenoveerd en blijft beschikbaar voor de Tweede Kamer.

27

Wat zijn de kosten voor de uithuizing van de plenaire zaal en het creëren van een nieuwe, tijdelijke plenaire zaal?

Bij gefaseerd renoveren hoeft de plenaire zaal niet te verhuizen, deze kan in gebruik blijven. Zie ook antwoord 3 en 4.

28

Klopt het dat bouwvakkers minimaal twee jaar onder, boven en rondom de bouwdeel N (en dus de plenaire zaal) hun werk zullen moeten doen, terwijl in het voorstel de Kamerleden en medewerkers(sters) gebruik blijven maken van de plenaire zaal?

Voor de verbouwing van gebouwdeel A, het deel van gebouwdeel N grenzend aan de entree en de nieuwe publieksentree wordt in de aanpak van BBC Bouwmanagement twee jaar uitgetrokken. Dit betekent echter niet dat twee jaar lang constant bouwvakkers onder, boven en rondom de plenaire zaal zijn. Werkzaamheden die geen overlast veroorzaken kunnen plaatsvinden als de zaal in gebruik is. Werkzaamheden die enige overlast veroorzaken worden zo gepland dat deze de plenaire vergadering niet verstoren. Dit is nu ook het geval. Zie ook antwoord 3 en 4.

29

Op welke wijze wordt de veiligheid van de Kamerleden en medewerkers(sters) zeker gesteld, zonder extreme veiligheidsmaatregelen in het bouwproces?

Bouwgebieden worden afgescheiden van de regulier toegankelijke gebouwen/bouwdelen en hebben een eigen ingang voorzien van een eenpersoons toegangscontrole (gebruikelijk bij bouwprojecten) en een losse mobiele scanunit. Zie daarvoor ook de afbeelding bij vraag 10. In het Tweede Kamergebouw hebben met regelmaat verbouwingen of onderhoudswerkzaamheden plaatsgevonden waarvoor speciale protocollen gelden. De beveiligingsdienst blijft ook tijdens het gefaseerde renoveren verantwoordelijk voor de beveiliging van het Tweede Kamercomplex en maakt daarbij gebruik van de huidige kennis en ervaring. De bouwgebieden zijn primair toegankelijk vanaf de buitenzijde van het complex. De scheiding tussen bouwgebied en regulier toegankelijke gebieden wordt voorzien van tijdelijke beveiligingsmaatregelen en is daarmee vergelijkbaar met de huidige scheiding van zones «publiek» en «Kamerbewoner».

30

Kan de veiligheid van de Kamerleden die vallen onder bijzondere veiligheidsvoorzieningen verzekerd worden? Zo ja, op welke wijze aangezien die veiligheidsvoorzieningen zowel bouwkundig als organisatorisch van aard zijn?

In de tijdsplanning en opzet van de fasering wordt hier rekening mee gehouden. Als het desbetreffende bouwkundige gebied aan de beurt is voor renovatie zal elders een gelijkwaardig gerenoveerd gebouw/deel gereed zijn dat aan de veiligheidseisen voldoet.

31

Is rekening gehouden met het feit dat de Kamerleden die vallen onder bijzondere veiligheidsvoorzieningen verplaatst zullen moeten worden naar tijdelijke locaties hetgeen kostbaar is en waarvoor geldt dat slechts zeer weinig locaties daarvoor geschikt gemaakt kunnen worden? Kamerleden die vallen onder bijzondere veiligheidsvoorzieningen blijven gehuisvest op de huidige locatie en verhuizen naar een gerenoveerde locatie die voldoet aan de veiligheidseisen. Als onderdeel van de planvorming ten behoeve van de renovatie, worden er sowieso meer gebieden ingericht die voldoen aan bijzondere veiligheidseisen. Er hoeft dus niet speciaal een tijdelijke locatie voor worden ingericht.

32

Waarom gaat het rapport van BBC niet in op de bijzondere positie van Kamerleden die vallen onder bijzondere veiligheidsvoorzieningen? Hierover is wel gesproken met de betreffende diensten maar gelet op de specifieke veiligheidsmaatregelen omtrent deze personen, zijn hier in de rapportage geen uitspraken over gedaan.

33

Op welke wijze is rekening gehouden met noodzakelijke ontruiming van de gebouwen als het parlementaire proces verstoord wordt als de Kamer dan geen alternatieven meer heeft dan blijven zitten? In het algemeen kan gesteld worden dat het parlementaire proces (ook nu al) om allerlei redenen verstoord kan worden. De gefaseerde renovatie wordt per gebouwdeel uitgevoerd, er is dus geen sprake van een totale ontruiming. Alternatieve tijdelijke locaties zijn (indien nodig) de Ridderzaal of de Oude Zaal. Zie ook antwoord 9.

34

Op welke wijze houdt BBC rekening met het feit dat indien het tegengit of één of meer van de genoemde risico's zich voordoen, de Kamer geen andere strategische optie heeft dan het werk te laten stilleggen, de gevolgen zo veel als mogelijk te beperken en de uitvoering van de renovatie verder te beperken met als gevolg dat langere doorlooptijden en hogere kosten zullen ontstaan?

Bouwprojecten kennen altijd tegenvallers. Een goede voorbereiding (waaronder vooronderzoeken) is essentieel. In het huidige renovatieplan vinden veel van deze vooronderzoeken pas laat in het proces plaats en een groot aantal pas als de Kamer het Binnenhof al heeft verlaten. Er zijn dan veel minder mogelijkheden bij te sturen op impact en kosten, omdat er al is verhuisd en de trein van de verbouwing door moet gaan om binnen 5,5 jaar klaar te zijn. Het argument dat destructieve onderzoeken pas plaats kunnen vinden na de verhuizing naar B67 is niet correct; deze kunnen ook nu al plaatsvinden. Volgens BBC Bouwmanagement zorgt dit voor een beter beheersbaar project.

Bij gefaseerd renoveren kan naar verwachting ook met werkzaamheden binnen het betreffende complexdeel worden geschoven. Als vertraging optreedt betekent dit niet meteen een vertraging voor het hele project, maar in eerste instantie alleen voor het desbetreffende deel. Aangezien sprake is van een zeer beperkte tijdelijke wissellocatie drukt de huur en exploitatie daarvan niet wezenlijk op het project.

35

Op welke wijze is afgewogen dat als de Kamer verhuisd is, er meerdere opties mogelijk zijn zoals versnellen, op andere plekken in het gebouw eerst werken, andere werkzaamheden prioriteren, enz. zonder dat de Kamer daar last van heeft, want die vergadert immers in B67? Zie antwoord 34.

36

Hoe groot is den kans dat het parlementaire proces te maken krijgt met ernstige verstoringen door bouwactiviteiten? Waarop is het antwoord gebaseerd?

Er bestaat altijd een kans dat zich tijdens bouwactiviteiten een incident voordoet in het complexdeel dat op dat moment wordt gerenoveerd. Dat is in de huidige situatie ook zo bij reguliere onderhoudswerkzaamheden en tussentijdse verbouwingen. Indien de bouwactiviteiten zorgvuldig worden voorbereid, dan is de kans op ernstige verstoringen klein. Ervaren en professionele aannemers zijn gewend bouwactiviteiten in allerlei situaties goed te laten verlopen.

37

Is rekening gehouden bij de mogelijke verstoring van het parlementaire proces met aspecten als per ongeluk doorgeknipte kabels in een andere gebouwdeel met een doorwerking op het proces of met rook, stof, asbestvezeltjes of gassen (oa Chroom 6) die via de kabelkokers vanaf andere gebouwdelen in zalen en/of gebouwdelen terecht komen? BBC Bouwmanagement heeft daar rekening mee gehouden bij de voorgestelde aanpak.

38

Kan uiteengezet worden hoe rekening gehouden is met vluchtroutes aangezien door het buiten gebruik nemen van gebouwdelen, verschillende vluchtroutes niet gebruikt kunnen worden?

De Tweede Kamer ontruimt (sinds 2016) horizontaal richting een ander bouwdeel. Indien een bouwdeel door verbouwingswerkzaamheden niet benut kan worden kan verticaal ontruimd worden (zoals tot 2016 het geval was). Hierbij wordt gebruik gemaakt van de vluchtroutes en (nood) uitgangen van het betreffende bouwdeel.

Uiteraard wordt het evacuatieplan hierop aangepast per fase en zoals gebruikelijk geoefend.

39

Klopt het dat de combinatie met het verhoogde brandgevaar (door de werkzaamheden) en de al slechte brandveiligheid, leidt tot verdere verslechtering van het veilige gebruik van het pand? Is de gemeente Den Haag (bevoegd gezag) bereid deze situatie te accepteren?

Het Tweede Kamergebouw is volgens de gemeente Den Haag een veilig gebouw om in te werken ten aanzien van Veilig Vluchten en geeft aan dat er geen acuut brandgevaar bestaat. De situatie in het Tweede Kamercomplex is wezenlijk anders dan bij de andere gebruikers aan het Binnenhof. Aandachtspunten kunnen met prioriteit worden opgelost. Uit de recente uitgevoerde quickscan van Smids van Burgst over de vraag in hoeverre het Tweede Kamercomplex voldoet aan wet- en regelgeving ten aanzien van brandveiligheid, is een aantal aandachtspunten naar voren gekomen. Die kunnen (deels) op korte termijn worden aangepakt; het restant kan met prioriteit in de bouwfase worden meegenomen. Uit het rapport van BBC Bouwmanagement blijkt dat bij een leeg gebouw en een grootschalige renovatie in een keer, er een grotere kans is op schade bij brand. Het gefaseerd verbouwen leidt niet tot een verslechtering van de brandveiligheid van het gebouw. Rondom de verbouwing worden de benodigde Organisatorische, Bouwkundig en Elektronische (OBE) maatregelen genomen zoals bijvoorbeeld een vast BHV-team op locatie waar gerenoveerd wordt (brandwacht). Dit team kan snel optreden bij calamiteiten.

Bij een gefaseerde aanpak zal de gemeente Den Haag de situatie specifiek voor het Tweede Kamercomplex opnieuw moeten bekijken in relatie tot deze maatregelen.

40

Op welke wijze stelt BBC voor dat in (nacht) tijdvensters wordt gewerkt? Kunnen daarbij concrete tijden genoemd worden aangezien er permanent substantiële kans bestaat op uitloop van werkzaamheden tijdens de korte (nacht) tijdvensters?

Er zal niet structureel in de nacht worden gewerkt. Zie ook antwoord 3 en 4.

41

Is rekening gehouden met het feit dat de start van renovatiewerkzaamheden na afloop van de vergaderingen is, waarvan de eindtijden niet kunnen worden gegarandeerd aan de aannemer? Iedere vergadering die uitloopt betekent immers dat de aannemer telkens gedwongen wordt te veel werk in te weinig resterende tijd zal proberen te doen, dan wel minder werk te doen dan hij zou kunnen, met als gevolg: uitloop in de volgende ochtend, waardoor functies in de Tweede Kamer niet gebruikt kunnen worden, of verdere vertraging.

Zie antwoord 3, 4 en 9.

42

Op welke wijze houdt BBC rekening met de slechte staat van de brandveiligheid? Is het reëel om die te borgen met het plaatsen van enkele brandschotten?

BBC Bouwmanagement houdt rekening met de huidige staat van de brandveiligheid. Het complex voldoet aan de voorwaarden om veilig te kunnen vluchten. De bouwregelgeving is sinds 1 juli 2015 gewijzigd op het gebied van onder andere brandveiligheids-, milieu- en duurzaamheidseisen. Hierbij betreft het voor het grootste deel eisen voor nieuwbouw. De renovatie van het Binnenhof heeft vooral betrekking op bestaande panden die niet van functie veranderen, zodat de aangepaste bouwregelgeving hierop minimale impact heeft. Daarnaast heeft een aanzienlijk deel van de panden de monumentenstatus. Dit geldt niet voor gebouwdeel H en N. De aandachtspunten die daar bestaan kunnen met voorrang worden aangepakt.

43

Houdt BBC rekening met het feit dat kabelkokers gedurende de gehele gefaseerde verbouwing tot verhoogd risico van brand, rook en verspreiding van stof, asbestdeeltjes en gassen zullen leiden?

Het herstellen van de brand- en rookscheidingen is in de opzet van BBC Bouwmanagement voorwaardelijk voor het kunnen starten van de renovatie.

44

Is bij de kostenvergelijking rekening gehouden met de reeds gemaakte uitgaven voor de tijdelijke huisvesting? Waarom niet?

BBC Bouwmanagement is gevraagd een kostenvergelijking te maken tussen twee varianten en niet met de reeds gemaakte kosten om de vergelijking zuiver te houden. Het presidium heeft geen inzicht in de vraag welke ingrepen/kosten specifiek voor de Tweede Kamer zijn gemaakt en welke ook bruikbaar zijn voor een andere gebruiker van B67. Het is aan de Staatssecretaris om hierover nader inzicht te geven.

Zoals de Staatssecretaris aangeeft in de eerdere beantwoording van feitelijke vragen (Kamerstuk 34 293, nr. 107, vraag 23), wordt de totale investeringssom omgezet in een jaarlijkse gebruikersvergoeding (huur). Op deze manier worden de investeringen uiteindelijk volledig gefinancierd. Dit geldt dus ook als een andere huurder dan de Tweede Kamer van B67 gebruik gaat maken.

45

Zijn extra kosten voor veiligheidsmaatregelen voor de bescherming van de Kamerleden die moeten werken op een bouwplaats meegenomen? Zo ja, in welke mate?

Kamerleden werken niet op een bouwplaats. De gebouwdelen die gerenoveerd worden, zijn afgeschermd van de niet in verbouwing zijnde delen en alleen geautoriseerde personen kunnen de bouwplaats betreden. Voor het afschermen zijn kosten opgenomen. De te verbouwen delen zijn dermate overzichtelijk en beperkt van omvang dat de bouwplaatsbeveiliging door de eigen Beveiligingsdienst van de Kamer uitgevoerd kan worden, ondersteund vanuit de Centrale Meldkamer.

46

Houdt BBC rekening met de benodigde omschakeltijd (in jargon: decommissioning en commissioning) van de verschillende gebouwdelen? Zo ja, in welke mate?

Hier heeft BBC Bouwmanagement rekening mee gehouden. Doordat meer tijd is voor iedere bouwfase kan dit goed worden voorbereid, waardoor de omschakeling redelijk snel en efficiënt kan verlopen. Dit geldt ook voor de oplevering, die is kleinschaliger en daardoor beter beheersbaar.

47

Houdt BBC rekening met de noodzakelijke opbouwtijd van de tijdelijke maatregelen, veiligheidsvoorzieningen, (stof) schotten, enz. Zo ja, in welke mate?

BBC Bouwmanagement houdt hier rekening mee. Zie ook antwoord 46.

48

Ziet BBC de renovatie vooral als een bouwkundig project (ofwel relatief eenvoudig te isoleren deelcomplexen), of vooral als een technisch project (oftewel alles is met elkaar verbonden)?

Beide. In het principe voor fasen zoals opgesteld in het rapport, wordt onderscheid gemaakt tussen het aanbrengen van de technische ring/«aorta», welke in verbinding staat met de verschillende gebouwen, en het stapsgewijs renoveren van de verschillende gebouwen.

49

Besteedt BBC voldoende aandacht aan veiligheid en beveiliging van mensen, middelen en informatie aangezien dit één van de belangrijkste overwegingen moet zijn met substantieel effect op de tijdplanning/fasering/ombouwtijd? Zo ja, waar blijkt dat uit?

Er is door BBC Bouwmanagement zorgvuldig nagedacht over de omvang van de bouwplaatsen (de te verbouwen delen), waar deze zich bevinden, hoe deze afgeschermd kunnen worden, hoe de bouwplaatsbeveiliging toegepast moet worden en of de te renoveren gebouwdelen goed van elkaar los te koppelen zijn wat betreft installaties, waaronder de brandmeld- en beveiligingsinstallaties. Hiervoor hebben ze het ontwerp van de huidige en nieuw te plaatsen installaties onderzocht en zijn ze meerdere keren op locatie gaan kijken. Één van de technisch experts van BBC Bouwmanagement is in een eerdere fase van het project renovatie Binnenhof betrokken geweest bij een technische opname van de huidige installaties. Hierdoor kon BBC Bouwmanagement in korte tijd goed onderbouwd tot het gegeven advies komen.

50

Is er rekening gehouden met het feit dat structureel 's nachts en in het weekend werken voor overlast bij omwonenden zal zorgen?

Bij een gefaseerde renovatie is geen sprake van structureel 's nachts en in het weekend werken. De te verbouwen gebouwdelen zijn dermate goed af te schermen van de rest van het complex dat veel werkzaamheden zonder

hoge geluidslast ook overdag plaats kunnen vinden. Van direct omwonenden is vooral sprake aan de Lange Poten zijde. Materialen vanuit Justitie worden via de Justitie ingang aan het Plein aan- en afgevoerd en materialen voor Hotel deels via de Statenpassage. Verder zal veelal gewerkt moeten worden met elektrische voortuigen en machines in verband met stikstof reductie, wat de geluidsoverlast beperkt.

51

Is er rekening gehouden met het feit dat bouwverkeer dan in een kort tijdvenster 's ochtends tussen 7 en 9 moet plaatsvinden hetgeen voor overlast bij omwonenden zal zorgen?

Zie ook antwoord 50.

52

Kan de Kamer of het presidium haar verantwoordelijkheid nemen over de veiligheid van bezoekers, die het parlement in de bouwtijd bezoeken? Hier wordt gezamenlijk uitvoering aan gegeven door het RVB en de Tweede Kamer. Het RVB is verantwoordelijk voor een adequate uitvoering van de renovatieplannen. De Tweede Kamer is verantwoordelijk voor de veiligheid van alle mensen die zich in het gebouw bevinden.

53

Kan de aannemer gegarandeerd worden dat hij tijdens het zomerreces kan doorwerken nu in vrijwel ieder (zomer)reces door parlementariërs verzocht wordt om over onderwerpen door te vergaderen? Dat betekent immers dat tijdvensters voor bouwvakkers, óók tijdens het reces, niet gegarandeerd kunnen worden.

Zie antwoord 4 en 9.

54

Op welke wijze is rekening gehouden met de andere complexdelen, zoals die van de Raad van State en de Eerste Kamer?

In het BBC Bouwmanagement-onderzoek is rekening gehouden met de technische en bouwkundige verwevenheid met de andere complexdelen. De door hen voorgestelde renovatie houdt rekening met de tijdige aansluiting en ontsluiting van de complexdelen van de Raad van State en Eerste Kamer.

55

De aanpak voorziet in een centrale energievoorziening (aorta), maar gaat die aorta wel uit van een aantal technische uitgangspunten die ook stroken met wet- en regelgeving? Is daarbij rekening gehouden met de huidige verwevenheid tussen de installaties van de Tweede Kamer, de Raad van State en de Eerste Kamer?

Alle uitgangspunten stroken met wet- en regelgeving en er is rekening gehouden met verwevenheid.

56

Waar zijn de geraamde uitvoeringstermijnen van het renoveren van de afzonderlijke gebouwdelen op gebaseerd? Kan daar een nadere toelichting bij gegeven worden?

De door BBC Bouwmanagement bepaalde uitvoeringstermijnen zijn gebaseerd op de werkzaamheden die moeten plaatsvinden, de budgetten die daarvoor beschikbaar zijn en op ervaringen met renovatieprojecten van andere gebouwen.

57

Is bij de geraamde besparing van ruim 90 miljoen euro bij gefaseerd verbouwen rekening gehouden met de reeds gemaakte kosten voor de verbouw van de tijdelijke huisvesting (B67)?

BBC Bouwmanagement heeft de opdracht gekregen twee verschillende renovatiescenario's met elkaar te vergelijken. De mate waarin de investering in B67 terugverdiend kan worden, hangt af van de wijze waarop B67 een andere bestemming kan krijgen. Een deel van de totale investering in B67 is gebruikt om het gebouw specifiek voor de Tweede Kamer gereed te maken. Deze ingrepen kunnen ook van nut zijn voor een andere gebruiker. Het andere deel betreft een lange termijn investering in het pand, omdat het onderdeel is van de strategische vastgoedvoorraad van het RVB. Dat deel van de investering is geen onderdeel geweest van besluitvorming door de Kamer. De Staatssecretaris geeft aan dat het gebouw ook aan andere gebruikers verhuurd gaat worden, na de gebruikperiode van de Tweede Kamer.

58

Klopt het dat de geraamde besparing van ruim 90 miljoen euro bij gefaseerd verbouwen enkel betrekking heeft op het verbouwen van de Tweede Kamer?

Deze stelling is correct.

59

Wat is de bandbreedte van de geschatte meerkosten bij niet-gefaseerd renoveren?

Uit de kosteninschatting van BBC Bouwmanagement wordt opgemaakt dat de jaarlijkse meerkosten bij vertraging bedragen: 11 miljoen euro voor de huur van B67, 2,2 miljoen euro voor de beveiliging en energievoorziening van de bouwplaats en tot slot nog de andere kosten die gerelateerd zijn aan de bouwplaats.

Bij niet-faseren kunnen er meerkosten zijn ter compensatie van ondernemers en culturele instellingen in de binnenstad van Den Haag. In de Telegraaf wordt verwezen naar een rapport van Deloitte (2017) dat is uitgevoerd in opdracht van het college van B&W van de gemeente Den Haag, waarin is opgenomen dat de schade voor de binnenstad van Den Haag 208 miljoen euro bedraagt (Verschillende mediaberichten, onder andere <https://www.telegraaf.nl/nieuws/57926930/rapport-sluiting-binnenhof-kost-stad-den-haag-honderden-miljoenen>).

De schade zou vanwege de coronacrisis verder toe kunnen nemen. The Economic Board The Hague heeft daarom in mei 2020 de aanbeveling aan de gemeente gedaan de verhuizing van het Binnenhof twee jaar uit te stellen (<https://www.omroepwest.nl/nieuws/4051156/Stel-verbouwing-Binnenhof-met-jaren-uit-de-binnenstad-heeft-tijd-nodig-vanwege-de-coronacrisis>). In antwoord op Kamervragen in 2015 heeft Minister Blok aangegeven dat om publiek te blijven trekken een bedrag van 2,5 miljoen euro in de kostenraming is opgenomen voor o.a. een luchtbrug over het Binnenhof (Kamerstuk 34 293, nr. 4).

De compensatie voor ondernemers is als PM-post weergegeven in de berekening van BBC Bouwmanagement.

60

Wat is de mening van het presidium over de genoemde alternatieve voorstellen uit de bijlage 11.2, zoals het aansluiten van de sprinklerinstallaties op de WKO-voorziening of de toepassing van DRUPS waardoor de noodstroomvoorziening niet hoeft te worden uitgebreid?

De door BBC Bouwmanagement genoemde alternatieven zijn mogelijke kansen voor het project, die nader onderzocht kunnen worden.

61

Zijn er door derden, onafhankelijke partijen, risicoanalyses uitgevoerd op de uitvoeringsrisico's m.b.t. ICT, veiligheid, en andere aspecten in de BBC review gefaseerd renoveren? Zo ja, welke en door wie?

Het presidium heeft op dit moment één onafhankelijke partij deze opdracht verleend, te weten BBC Bouwmanagement. De uitvoering van aanvullende risicoanalyses zal onderdeel zijn van de verdere planvorming indien het wenselijk wordt geacht deze route nader te onderzoeken. Daarbij speelt de betrokkenheid van het RVB, de aannemer en alle andere bij het project betrokken adviseurs ook een belangrijke rol.

62

Wat zijn de belangrijkste verschillen in aannamen die in de BBC review gefaseerd renoveren zijn gemaakt ten opzichte van het in 2015/2016 door de Kamer geaccordeerde plan? Graag de top 5 van verschillen met de grootste impact op tijd en geld?

- Aanname 2015/2016: Tijdelijke huisvesting alleen in eigendomspanden van het Rijk (kantorenlocatiebeleid). Alleen Lange Voorhout 34 en B67 zijn daarvoor geschikt.
Aanname BBC Bouwmanagement: Voor tijdelijke huisvesting kan ook een huurpand ingezet worden, omdat de Hoge Colleges van Staat geen onderdeel uitmaken van het Rijkshuisvesting-stelsel. Het RVB huurt nu ook panden in de directe omgeving (o.a. Doelenstraat en recent een nieuw pand aan de Lange Voorhout). De inzet van een huurpand biedt meer flexibiliteit wat betreft de omvang van de bouwfases, waardoor een gefaseerde renovatie niet langer duurt dan niet-gefaseerd. Bij vertraging in het project, lagere tijdelijke huisvestingskosten
- Aanname 2015/2016: De Statenpassage wordt gebruikt als logistieke hoofdroute voor het hele Binnenhofcomplex (met een bouwkraan in de Statenpassage)
Aanname BBC Bouwmanagement: De Statenpassage blijft in tact en wordt primair gebruikt voor de aanvoer van materialen voor aanpassingen in N. Voor de andere panden, inclusief de andere gebruikers van het Binnenhof vindt de aanvoer plaats via reguliere ingangen aan de buitenzijde. BBC Bouwmanagement is van mening dat het niet nodig is om grote uitsparingen in de gevels te maken om goederen aan- en af te voeren, omdat alle gebouwen aan het Binnenhof al eigen ingangen aan de buitenzijde hebben. Hetzelfde geldt voor de andere gebruikers aan het Binnenhof.
- Aanname 2015/2016: Het sluiten van het hele Binnenhof en een verbouwing in een keer geeft minder overlast voor de omgeving. Er kunnen maatregelen worden genomen om de economische schade voor de Binnenstad te beperken (bezoekerscentrum en luchtbrug)
Aanname BBC Bouwmanagement: Gefaseerd renoveren van het Tweede Kamercomplex geeft minder overlast voor de omgeving en is van cruciaal belang voor de economie van de Binnenstad. Door gefaseerd renoveren is mogelijk minder compensatie nodig voor het economisch verlies voor de Binnenstad bij het vertrek van het hele Binnenhof voor lange tijd. Bij gefaseerd renoveren geen risico's bij vertraging in de bouw, omdat de Kamer aan het Binnenhof blijft functioneren.
- Aanname 2015/2016: Er mag geen enkele verstoring van of overlast voor het primaire proces zijn tijdens de renovatie.
Aanname BBC Bouwmanagement: Er mag geen enkele verstoring van het primaire proces zijn. Enige mate van overlast, zoals dat nu ook het geval is aan het Binnenhof bij onderhoudswerkzaamheden en tussentijdse verbouwingen, is acceptabel. Volgens BBC Bouwmanagement blijft de overlast bij de door hun voorgestelde fasering door een goede voorbereiding en mitigerende maatregelen beperkt. Het leidt daardoor niet tot een substantieel langere doorlooptijd van de renovatie.
- Aanname 2015/2016: De aanpassingen aan gebouwdeel N zijn zo ingrijpend dat het primaire proces daar niet kan blijven functioneren.

Aanname BBC Bouwmanagement: De nu voorliggende renovatieplannen met minimale bouwkundige ingrepen in N kunnen uitgevoerd worden terwijl het primaire proces daar wel blijft functioneren. Een grootschalige verhuizing is niet meer nodig, de Kamer blijft functioneren aan het Binnenhof. De overige Binnenhofbewoners verhuizen wel. De kosten voor aanvullende maatregelen blijven beperkt in vergelijking met de kosten van geheel uithuizen en een geheel leeg Binnenhof.

- Aanname 2015/2016: Geheel uithuizen is (brand)veiliger voor het complex en de Kamerbewoners.

Aanname BBC Bouwmanagement: Geheel uithuizen is niet (brand)veiliger voor het complex. De veiligheid van Kamerbewoners en bezoekers kan door de opzet van het Tweede Kamercomplex aan het Binnenhof goed worden geborgd. Bij niet-gefaseerd hogere kosten om het lege Binnenhof complex te beveiligen. Bij gefaseerd wordt dit gedaan door de Beveiligingsdienst van de Tweede Kamer.

- Aanname 2015/2016: De renovatie van het Binnenhof start in alle gebouwdelen op hetzelfde moment. De Grafelijke Zalen zijn onderdeel van de renovatie.

Aanname BBC Bouwmanagement: De Eerste Kamer en Raad van State vertrekken in de zomer van 2021, Algemene Zaken vertrekt naar verwachting een jaar later. De Grafelijke Zalen worden niet verbouwd. De Grafelijke Zalen kunnen ingezet worden ten behoeve van tijdelijke voorzieningen. De renovatie heeft sowieso al een meer gefragmenteerd karakter.

63

Welke gevolgen heeft het gefaseerd renoveren van het Tweede Kamer gedeelte van het Binnenhof op de gedeelten van de Eerste Kamer, Raad van State en Ministerie van Algemene Zaken? Worden die overige delen dan tegelijkertijd gerenoveerd? Welke gevolgen hebben eventuele tegelijkertijd uitgevoerde renovaties elders op het Binnenhof op het parlementaire proces?

De gefaseerde renovatie van het Tweede Kamer gedeelte heeft geen invloed op de renovatie van de andere gedeelten van het Binnenhof. Deze kunnen conform eigen planning worden gerenoveerd. Er zal wel een andere locatie moeten worden gezocht voor de bouwkraan ten behoeve van aan- en afvoer van materialen voor deze gebouwdelen, omdat de positie van deze kraan in de Statenpassage niet mogelijk is. De gebouwen van de andere bewoners liggen op voldoende afstand van het parlementaire proces in gebouwdeel N. De aanleg van de technische ring zou zonder overlast doorgang moeten kunnen vinden. In de planning en fasering van BBC Bouwmanagement is hier rekening mee gehouden. De ingangen van de Tweede Kamer bevinden zich met uitzondering van de ingang 1A allemaal aan de kant van het Plein, de Lange Poten of de Hofplaats. Zie ook antwoord 54.

In de nadere uitwerking van de gefaseerde renovatie is het van belang de andere Binnenhofbewoners tijdig te betrekken.

64

Vervanging van installaties kan niet meer uitgesteld worden. Om gefaseerd te kunnen verbouwen zullen nieuwe plannen moeten worden gemaakt, nieuwe andere huisvesting worden gezocht en een nieuwe aanbesteding nodig zijn. Hoeveel vertraging t.o.v. de huidige startdatum van de zomer van 2021 wordt voorzien bij fasering en hoe lost u de noodzakelijkheid van het vervangen van de installaties ondertussen op? Het huidige Voorlopig Ontwerp van de Tweede Kamer hoeft qua installatieprincipe niet te worden gewijzigd. In de definitieve ontwerpfase dient nader gekeken te worden naar detailuitwerking om het Plug&Play principe volledig toe te passen. Hiermee wordt dit gelijk geborgd voor toekomstige renovaties.

Het vervangen van de AV-installatie en de regeltechniek (automatisering klimaatinstallaties) heeft de hoogste urgentie. De overige installaties kunnen langer in bedrijf gehouden worden, het risico op uitval neemt echter wel toe. Het instandhoudingsplan zal moeten worden herzien in het licht van de nieuwe fasering. Voor de regeltechniek kunnen tijdelijke bypasses en manuele bedieningen worden gemaakt. Een gefaseerde renovatie hoeft niet te leiden tot een andere startdatum. Schaalverkleining kan bovendien leiden tot een gerichter onderzoek, waar in de volgorde van faseren rekening gehouden kan worden met het gereed zijn van bestek- en vergunningsstukken.

65

In het overzicht van de gebouwen zien we alleen de gebouwen op het Binnenhof meegenomen, die in gebruik zijn door de Tweede Kamer. Wat gebeurt er in het gefaseerde plan met de andere gebouwen op het Binnenhof? Wat is de invloed van gefaseerd verbouwen op deze andere gebouwen en vice versa?

Zie antwoord op vraag 54 en 63.

66

Welk gebouw is in het gefaseerde plan als wisselgebouw bedacht en is dit pand op korte termijn beschikbaar? Moet dit wisselgebouw ook worden voorzien van beveiliging en catering? Hoe zijn deze twee zaken meegenomen in de berekeningen?

Er is nog geen wisselgebouw, de keuze van dit pand is aan het RVB. In het kader van de langetermijn-huisvestingsvisie is van het RVB vernomen dat er panden in de omgeving beschikbaar zijn. Het gaat om een beperkt aantal vierkante meters en alleen kantooruimte. Het pand moet net als de huidige dependances voorzien worden van toegangscontrole, ICT en facilitaire voorzieningen. Dat is meegenomen in de berekeningen van BBC Bouwmanagement.

67

Is het de bedoeling dat ook politieke fracties op enig punt in het proces gehuisvest zullen worden in het wisselgebouw? Hoe wordt dan verzekerd dat het politieke proces niet wordt verstoord, als wordt gekeken naar stemmingen, interne communicatie en voorzieningen voor ondersteuning?

Fracties worden niet gehuisvest in het wisselgebouw. Een deel van de ambtelijke diensten, nu gehuisvest in het hoofdcomplex, zal verhuizen naar het wisselgebouw of naar de bestaande Tweede Kamer-dependances (Logement, Bleijenburg, Doelenstraat of Depot). In het hoofdcomplex wordt vervolgens een vaste wissellocatie ingericht voor de Kamerleden en fractiemedewerkers waarvan het gebouw op dat moment wordt verbouwd.

Het wisselgebouw is een externe locatie in de nabijheid van het Binnenhof alleen voor ambtenaren.

De wissellocatie is een locatie in het huidige Tweede Kamercomplex zelf welke vrij gemaakt wordt voor het huisvesten van fracties waarvan het gebouw op dat moment gerenoveerd wordt.

68

Hoe is het thuiswerken meegenomen in de berekeningen? Hoeveel mensen worden geacht thuis te werken en voor hoe lang? Van welke bewoners van het Binnenhof wordt verwacht dat zij thuis zullen werken? Geldt dit bijvoorbeeld ook voor Kamerleden?

Er worden voldoende werkplekken ingericht voor de Kamerbewoners.

69

Hoe definieert u overlast, bijvoorbeeld op het gebied van stof, trillingen en geluid?

Zie antwoord 10, 23 en 36.

70

Is in het plan voor gefaseerde verbouwing ook rekening gehouden met het feit dat vele vergaderingen in het Tweede Kamergebouw ook met Live registratie plaatsvinden, waardoor geluid en trillingen dit kunnen verstoren?

Tijdens vergadertijden zullen dat soort werkzaamheden niet in de nabijheid van de vergaderzalen plaatsvinden. Alle werkzaamheden in de monumenten bevinden zich op dusdanige afstand van het vergaderproces, dat daar gedurende de dag grotendeels doorgewerkt kan worden.

71

Welke verklaring(en) kan het presidium geven voor het feit dat de toets van VPR een budgettoename van 40% tot 100% bij gefaseerd renoveren verwacht en dat BBC een budgettoename van ruim 90 miljoen verwacht bij niet-gefaseerd renoveren?

Het presidium kan dat niet verklaren, omdat zij geen inzage heeft in de berekeningen van VPR consultants en daar ook geen uitspraak over kan doen. Het is aan de Staatssecretaris om duidelijkheid te geven ten opzichte van welk bedrag er een toename is van 40 tot 100 procent. Consultants heeft zich alleen gericht op de bestaande varianten uit 2015–2016, BBC Bouwmanagement heeft een specifiek alternatief uitgewerkt gebaseerd op de daadwerkelijke renovatieplannen anno 2020 en met kennis van de gebouwen van het Tweede Kamercomplex.

72

Zijn bij de totale kostenberekening ook de kosten voor het maken van een nieuw uitvoeringsplan en een eventuele aanbesteding meegenomen?

Er hoeft geen nieuwe aanbesteding plaats te vinden voor de aannemer.

De aannemer die geselecteerd is, kan ook gefaseerd renoveren. De geselecteerde aannemer is ook betrokken bij de renovatie in de jaren tachtig, zie ook: <https://www.rijksvastgoedbedrijf.nl/actueel/nieuws/2020/07/24/tbi-bedrijven-gaan-tweede-kamer-renoveren>.

Het uitvoeringsplan voor de niet-gefaseerde aanpak moet ook nog nader worden uitgewerkt mede in overleg met de gebruiker Tweede Kamer. Mogelijk zal een deel van het voorbereidende werk door de aannemer van de afgelopen maanden wel moeten worden herzien.

73

In de eindconclusie staat dat fasering wellicht ook voordelen biedt als het gaat om stikstofbeleid. Tegelijkertijd geeft u aan dat dit niet in de review is meegenomen. Waar wordt dit onderdeel van de eindconclusie dan op gebaseerd? Is er niet juist ook een risico bij gefaseerde vergunningen dat er vertraging optreedt omdat (meerdere malen) een deelvergunning niet of vertraagd wordt verleend? Is er niet meer zekerheid als vroeg in het proces een vergunning voor de gehele verbouwing wordt verkregen? Gefaseerd renoveren van kleinere delen van het complex, zorgt voor minder transportbewegingen tegelijkertijd wat mogelijk resulteert in een lagere gelijktijdige stikstofuitstoot. Exacte stikstofberekeningen om de verschillen aan te tonen is geen onderdeel van de opdracht aan BBC Bouwmanagement. Welke benadering zorgt voor meer zekerheid wat betreft vergunningverlening is zonder overleg met de gemeente ook niet op voorhand te bepalen. Daarom is dit buiten beschouwing gelaten.

74

Leegstand wordt omschreven als slecht voor monumentale gebouwen, tenzij een zeer goede klimaatbeheersing wordt gerealiseerd tijdens de uitvoering. Hoe is de klimaatbeheersing op dit moment van invloed op de monumentale gebouwen? Moet een dergelijke klimaatbeheersing dan zo veel beter zijn dan tijdens het gebruik? Wil dit zeggen dat de monumentale gebouwen nu ook tijdens het gebruik te lijden hebben onder de huidige klimaatbeheersing?

Volgens BBC Bouwmanagement zullen bij volledig uitschakelen van de klimaatinstallatie weersinvloeden vat krijgen op de monumentale bouwdelen. Normaal zal tijdens een renovatie (en nieuwbouw) een deel van de klimatisering ingeschakeld moeten blijven om vocht intrek in wanden, gevels en houten vloeren te voorkomen. Het Tweede Kamer-complex heeft hier op dit moment in beperkte mate last van. Alle vertrekken worden in bewoonde toestand waar mogelijk geklimatiseerd (verwarmen/ventileren).

75

Waarom heeft het presidium en/of BBC ervoor gekozen om geen onderzoek te doen (en te betrekken bij de review) naar 3 punten, te weten

1. de hoeveelheid externe vloeroppervlak rekening houdend met de bezettingsgraad per gebouw
2. de vraag of interne verhuizing kan helpen
3. de capaciteit per bouwdeel of onderlinge verschuiving ook een mogelijke oplossing zou kunnen zijn?

Kan dit per punt worden toegelicht en worden deze punten aanvullend onderzocht?

Onderzoek naar de hoeveelheid vierkante meters kantoorruimte in het wisselgebouw is geen onderdeel van de opdracht van BBC Bouwmanagement. De ambtelijke organisatie heeft dat zelf onderzocht op basis van de door BBC Bouwmanagement voorgestelde bouwfasen. In onderstaande tabel staan de aantallen werkplekken per bouwfase weergegeven.

Gebouw	Ambtenaren		Fracties		Totaal	
	Aantal werkplekken	Personen vaste werkplek	Aantal werkplekken	Personen vaste werkplek	Aantal werkplekken	Personen vaste werkplek
A	80	69	110	96	190	165
B/C	30	27	108	96	138	123
K	46	37	155	137	201	174
H	170	133	60	50	230	164
J	9	0	172	163	180	163
Logement					126	97
Depot/BL					137	60
Doelenstraat					80	35

76

Er wordt gesteld dat gefaseerd verbouwen de brandbeheersing zou verbeteren, mede door bijvoorbeeld extra brandschotten te plaatsen. Deze brandschotten kunnen ook geplaatst worden tijdens een gehele uithuizing en verbouwing in één keer; in hoeverre is fasering hier dan doorslaggevend?

Het is niet doorslaggevend. Bij een gefaseerde verbouwing is het risico op het ontstaan van brand wel kleiner. De renovatie van het hoofdcomplex wordt in delen opgeknipt wat de beheersbaarheid van brand ten goede komt. Naast beheersbaarheid is bovendien de kans op het ontstaan van brand kleiner, omdat slechts op een kleiner deel van het complex tegelijk gewerkt wordt. Zie ook antwoord 140.

77

Er is geen onderzoek gedaan naar de precieze behoefte aan extern vloeroppervlakte in het wisselgebouw bij gefaseerd verbouwen. De kosten en de mogelijkheden van een wisselgebouw zijn echter wel van grote invloed op het gehele project. Zou voor een echt helder beeld van de kosten en de werkelijke consequenties niet juist ook dit aspect goed onderbouwd moeten worden?

Zie antwoorden 75, 87 en 88.

78

De Tweede Kamer kent om de 4 jaar een (gedeeltelijke) interne verhuizing die gepaard gaat met veel werk en vaak ook een politieke dimensie kent. In hoeverre is in het gefaseerde plan interne verhuizing meegenomen, het werk dat daarbij komt kijken en de interne besluitvorming die daarvoor nodig is?

De interne verhuizingen na verkiezingen of andere wijzigingen kunnen op dezelfde manier plaatsvinden als thans gebruikelijk. Het aantal vierkante meters dat beschikbaar is voor fracties in het hoofdgebouw blijft gelijk. Er kan tijdig worden geanticipeerd op een tussentijdse verschuiving ten behoeve van een nieuwe bouwfase. Doordat gebruik gemaakt wordt van een vaste wissellocatie in het hoofdcomplex, kan dat naar verwachting zonder noemenswaardige problemen verlopen.

79

Wat houdt de vaste wissellocatie in op het Binnenhof waar iedereen die aan het primaire proces verbonden is gehuisvest kan worden?

Dit betreft een deel van het hoofdcomplex dat als laatste zal worden gerenoveerd. De vaste wissellocatie is voor de huisvesting van fracties. Het wisselgebouw is voor de huisvesting van ambtelijke Kamerbewoners.

80

Moet ook deze vaste wissellocatie uiteindelijk niet gerenoveerd worden?

Voor de laatste fase wordt een nieuwe wissellocatie in het Tweede Kamercomplex bepaald.

81

Welke bewoners van het Binnenhof worden gezien als niet direct verbonden aan het primaire proces? Zijn zij de enige Binnenhof-bewoners die dan gebruik zullen maken van de externe locatie in de vorm van het wisselgebouw?

Fracties worden niet gehuisvest in het wisselgebouw. Een aantal ambtelijke Kamerbewoners dient fysiek aanwezig te zijn voor de uitoefening van hun taak in het primaire vergaderproces. Ambtelijke Kamerbewoners die hun kantoorwerkzaamheden tijdelijk ook op een andere locatie kunnen uitvoeren, maken gebruik van het wisselgebouw.

82

Het stuk omtrent wissellocatie voor primaire bewoners wordt terug gevonden onder zaken waar geen onderzoek naar gedaan is. Zou voor een echt helder beeld van de kosten en de werkelijke consequenties niet juist ook dit aspect goed onderbouwd moeten worden?

Hier is geen onderzoek naar gedaan door BBC Bouwmanagement, maar op hoofdlijnen wel door de ambtelijke organisatie zelf. De ambtelijke

organisatie heeft deze informatie aan BBC Bouwmanagement aangeleverd ten behoeve van de kosteninschatting. Zie ook antwoord 75.

83

Wanneer wordt de centrale ring (aorta) aangelegd? Kan dit terwijl de Tweede Kamer in bedrijf is? Hoe is de centrale ring verbonden met de andere delen van het Binnenhof zoals de Eerste Kamer, AZ en de RvS? De technische ring wordt aangelegd in de eerste twee jaar van de renovatie. Uit de analyse van BBC Bouwmanagement blijkt dat dit kan terwijl de Tweede Kamer in gebruik blijft. Deze ring wordt op een andere locatie aangelegd dan de huidige voorzieningen. Het is een voorwaarde dat dit gebeurt tegelijkertijd met de renovatie van gebouwdeel A en de publieksentree. In de tweede fase, waarin gebouwdeel B/C wordt gerenoveerd, wordt de aansluiting van het Tweede Kamercomplex op de centrale technische ring gerealiseerd.

84

Overlast kan worden beperkt door sommige werkzaamheden buiten de reguliere werktijden van de bouw plaats te laten vinden. Maar de Tweede Kamer kent ook haar eigen werktijden, zo grofweg van 9u30 tot 23u vinden er vaak vergaderingen plaats. Met welke werktijden waarin wel overlast gevende werkzaamheden mogen plaatsvinden is gerekend? Overlastgevende werkzaamheden om en nabij vergaderzalen vinden plaats wanneer deze niet in gebruik zijn. Zie ook antwoord 3.

85

Waar vinden de plenaire vergaderingen in de twee jaar van renovatie en verbouwing van de plenaire zaal plaats? Zullen de vergaderingen niet gestoord worden door de bouw van de nieuwe publieksentree? Zal publiek de plenaire vergaderingen in die twee jaar wel bij kunnen wonen, of alleen in mindere mate? De plenaire zaal blijft op de gebruikelijke wijze in gebruik tijdens de bouw van de nieuwe externe publieksentree en de renovatie van gebouwdeel A (eerste twee jaar van de gefaseerde renovatie). Het publiek kan tijdens de bouw van de nieuwe publieksentree gebruik maken van de entree aan de Lange Poten en de vergaderingen blijven bijwonen. Scholieren kunnen tijdelijk gebruik maken van de entree aan de lange Poten, zodra de entree aan de Hofplaats niet meer beschikbaar is. Tijdens de bouw van de nieuwe externe publieksentree blijft ingang Plein 2 ook open. Zie ook antwoord 3.

86

Aan welk wisselgebouw van 4.000 m² kan worden gedacht? Is een kleiner gebouw ook mogelijk, mede gezien de coronabeperkingen? Er is (nog) geen wisselgebouw, de keuze van dit pand is aan het RVB. In de directe omgeving zijn daar voldoende mogelijkheden voor. Het wisselgebouw compenseert het tijdelijke verlies aan werkplekken in het hoofdcomplex. Indien een kleinere omvang mogelijk is, dan zou dat overwogen kunnen worden.

87

Het kleine wisselgebouw wordt ingezet voor de Kamerbewoners die werken in het gebouw dat op dat moment wordt verbouwd. Dat lijkt enigszins in tegenstelling tot het idee op pagina 8, waarbij bijvoorbeeld Kamerleden wel op het Binnenhof kunnen blijven. Met welke van de twee versies is uiteindelijk gerekend in de berekening van de kosten en de inschatting van het benodigde oppervlakte van het wisselgebouw? Een deel van de ambtenaren die nu in het hoofdcomplex werken, zal voor de duur van de renovatie uitwijken naar het wisselgebouw. Met de ruimte die daarbij vrijkomt, wordt in het Tweede Kamercomplex een vaste

wissellocatie ingericht voor de fracties. Deze inbreng is meegenomen in de berekening van BBC Bouwmanagement.

88

Een klein wisselgebouw, wordt gesteld, zou een voordeel zijn ten opzichte van huisvesting in B67. Maar het wisselgebouw is nog niet bekend, beschikbaar of geschikt gemaakt, en bovendien is nog niet duidelijk wie daar dan zouden worden gehuisvest en wat het effect daarvan op het politieke proces zou zijn. Hoe wordt gekomen aan de duidelijke tegenstelling van ++ tegen --?

De ambtelijke organisatie heeft zelf een inschatting gemaakt van de benodigde vierkante meters kantoorruimte in het wisselgebouw en wie daar wordt gehuisvest. Dat is meegenomen in de berekening en de vergelijking met niet-gefaseerd renoveren.

89

Wat moet precies onder de betrokkenheid van Kamerbewoners en bezoekers worden verstaan die bij de renovatie een voordeel geven? Zouden overlast en de ergernis daaraan tijdens het dagelijks werk niet juist de betrokkenheid van Kamerbewoners kunnen verminderen? Met de betrokkenheid wordt ook bedoeld dat Kamerbewoners en bezoekers de voortgang van het project van dichtbij kunnen volgen. Gebouw N is in het verleden ook gerealiseerd met de omliggende gebouwen in bedrijf, waarbij naast nieuwbouw ook ingrijpende sloopwerkzaamheden hebben plaatsgevonden.

90

Waar is het genoemde voordeel van aanvragen van vergunningen per gebouw precies op gebaseerd? Is het niet ook een risico om voor de start van de verbouwing nog niet te weten of voor bepaalde delen wel of niet of vertraagd een vergunning zal worden verkregen?

Volgens BBC Bouwmanagement heeft een gefaseerde aanpak als voordeel dat medewerkers aan de kant van de gemeente, het RVB en de Tweede Kamer niet alle stukken tegelijkertijd hoeven te beoordelen, wat de kwaliteit ten goede komt. Het ontwerpteam hoeft ook niet alle onderdelen die vergunningplichtig zijn tegelijkertijd gereed te hebben. Voor bepaalde onderdelen kan meer tijd worden genomen, nu is dat niet mogelijk en dat resulteert in een van de risico's die aanleiding vormen voor deze review. Het is relevant vergunningverlenende instanties vroegtijdig bij de planvorming te betrekken. Indien uw commissie behoefte heeft dat de gemeente zich hier in het kader van een gefaseerde renovatie over uitsprekt, kan hier op korte termijn een gesprek over plaatsvinden.

91

Is bij het voordeel van gefaseerd verbouwen er rekening mee gehouden dat naast het bouwverkeer ook nog het verkeer van personen en goederen voor het proces van de Tweede Kamer moet worden opgeteld? De toename van vervoersbewegingen zijn minimaal ten opzichte van andere reguliere verbouwactiviteiten in een stad. Daarbij is de omvang van de verbouwactiviteiten die op hetzelfde moment plaatsvinden aan het Binnenhof beperkter dan bij niet-gefaseerd verbouwen.

92

Er wordt gesteld dat het voor de omgeving een voordeel is bij gefaseerd verbouwen dat er een gebouw per fase in de steigers zal staan. Verderop in het rapport wordt echter vermeld dat ook bij complete uithuizing en verbouwing in een keer, er waarschijnlijk gefaseerd zal worden gewerkt. Als dit laatste punt wordt aangenomen, hoe groot is dan nog het voordeel van gefaseerd verbouwen m.b.t. dit punt van in de steigers staan?

Bij een gefaseerde verhuizing staat altijd maximaal één pand in steigers. Bij een niet-gefaseerde verhuizing is de kans groot dat dit meerdere panden tegelijkertijd zijn (verschillende panden bevinden zich immers in verschillende fasen van het renovatieproject).

93

In de voorbereiding zou een voordeel van gefaseerd verbouwen zijn dat opgedane kennis later kan worden ingezet. Maar in de eindconclusie wordt vermeld dat de gefaseerde variant niet veel langer hoeft te duren, slechts een half tot 2 jaar meer. In hoeverre kunnen, gezien de beperkte langere bouwtijd, opgedane lessen dan werkelijk nog worden meegenomen bij latere fasen? Verderop in het rapport wordt vermeld dat ook bij complete uithuizing en verbouwing in één keer waarschijnlijk gefaseerd zal worden gewerkt. Hier zullen dan toch ook opgedane lessen kunnen worden meegenomen in het verdere bouwproces?

De kennis kan worden verwerkt in de bestekdocumenten (contractdocumenten) van de volgende fase. De voorwaarden kunnen bijvoorbeeld worden bijgesteld richting aannemer. Het is bij een niet-gefaseerde renovatie niet mogelijk om tijdens de uitvoering dergelijke voorwaarden te wijzigen.

94

De omvang van de werken en dus van de bestekdocumenten is in beide varianten uiteindelijk even groot; waarom zou de kans op fouten bij niet gefaseerde verbouwing dan groter zijn?

Zie antwoord 159.

95

Is het mogelijk de eigen beveiligingsdienst in te zetten in B67 mocht er sprake zijn van volledige uithuizing?

Deze aanpak is voorzien.

96

Onder de kop «vervolg uitvoering bouw» staat projectbeheersing bij gefaseerd als voordeel en bij niet gefaseerd als nadeel genoemd. Kan dit verder worden toegelicht en onderbouwd? Kan ook de stelling dat leegstand per definitie achteruitgang betekent worden onderbouwd?

De bestekdocumenten zijn per gebouwdeel bij een gefaseerde verbouwing overzichtelijker, dit zorgt voor een betere projectbeheersing. Voor de vraag over leegstand wordt verwezen naar antwoord 74.

97

Een kleine personele bezetting van de aannemer wordt al voordeel genoemd en een grote als nadeel, hetzelfde met de omvang van de bouwplaats. Kan dit verder worden toegelicht en onderbouwd?

Een kleinere bouwplaats en personele bezetting zorgen volgens BBC Bouwmanagement voor een betere beheersing van het project (inclusief uitvoering en toezicht). Het is de vraag of alle benodigde specialisten betrokken bij de renovatie in een niet-gefaseerde aanpak, tegelijkertijd beschikbaar zijn.

98

Bij het aantreffen van asbest wordt dit voor een gefaseerde verbouwing als minder problematisch geschetst als bij een niet gefaseerde verbouwing. Is het niet juist zo, dat bij vertraging of tegenvallers in een bouwdeel, er bij een niet gefaseerde verbouwing makkelijker kan worden uitgeweken naar andere gebouwdelen omdat deze op dat moment niet in gebruik zijn en onderdeel van de bouwplaats zijn?

Zie antwoord 34.

99

Levert het aantreffen van asbest of andere negatieve verrassingen bij een gefaseerde bouw niet een vertraging op in het treintje dat moet worden gemaakt, zonder de mogelijkheid van spoor te wisselen vanwege het feit dat andere gebouwdelen nog volop in gebruik zijn en niet plotseling ontruimd kunnen worden?

Zie antwoord 34.

100

Waarom is het een voordeel als elke fase een eigen toegang heeft vanuit de straatzijde, ten opzichte van de niet gefaseerde uitvoering?

De toegang tot de bouwplaats van de individuele gebouwdelen bevindt zich dan niet aan de kant van de ingebruikzijnde bouwdelen. Dit betekent dat bouwvakkers zich niet mengen met Kamerbewoners en bezoekers.

Voor Gebouwdeel N zullen aparte protocollen gelden.

101

Wat zou een gefaseerde renovatie betekenen voor ontruimingsmogelijkheden, -oefeningen en -protocollen van de Kamermedewerkers en bouwvakkers in geval van een brand of een aanval?

Dit vergt een aanpassing van de bestaande beveiligings- en veiligheidsprotocollen.

102

Kan worden toegelicht hoe brand tijdens het renoveren bij een gefaseerde uitvoering beter beheersbaar is? Kan dit worden toegelicht en onderbouwd? Geeft de aanwezigheid van publiek, kinderen op het kinderdagverblijf en binnenhofbewoners niet juist grotere risico's bij bijvoorbeeld ontruiming?

De beheersbaarheid bestaat uit een aantal maatregelen:

- aanwezigheid van apart BHV- team (Brandwacht) in het gebouwdeel dat gerenoveerd wordt;
- brandmeldcentrale met directe doormelding naar meldkamer brandweer;
- voor het uitvoeren van brandgevaarlijke werkzaamheden dienen door de aannemer werkplannen worden opgesteld. Hierin worden risico's en bijbehorende beheersmaatregelen omschreven.

In het algemeen geldt dat er meer risico's zijn als bezoekers aanwezig zijn in een gebouw omdat ze de procedures/gebouwen niet kennen. Dit geldt voor elk gebouw en niet specifiek voor of tijdens een renovatie. De bouwplaatsen worden echter afgesloten en zijn niet toegankelijk voor publiek.

Het kinderdagverblijf (KDV) verhuist naar Depot vóór de renovatie.

103

Zijn de extra kosten van meer routing en screening bij gefaseerd verbouwen ook meegenomen in de vergelijking?

Deze kosten zijn meegenomen in de vergelijking.

104

Is geen verschil in de screening van bouw personeel bij de verschillende varianten als er wordt gekeken naar het feit dat er bij gefaseerde verbouwing veel meer mensen, en in het bijzonder mensen die dagelijks intensief beschermd moeten worden, in het Tweede Kamergebouw aanwezig zijn?

Zie antwoord 29 en 134.

105

Er wordt aangegeven dat er bij gefaseerd verbouwen minder risico op geluidsoverlast voor de omgeving zal zijn. De uiteindelijke werkzaam-

heden die moeten worden uitgevoerd zullen dezelfde zijn, en bovendien zal er meer buiten normale bouw tijden gewerkt moeten worden. Waarom wordt er dan toch ingeschat dat het risico op geluidsoverlast lager zal zijn bij gefaseerd verbouwen?

Er wordt niet in meerdere gebouwdelen grenzend aan de buitenruimte/omgeving tegelijk gewerkt. Activiteiten vinden gespreid in de tijd plaats.

106

Kan nader worden toegelicht en onderbouwd hoe risico's op foutmarges in contractdocumenten bij beide varianten in worden geschat?

Zie antwoord 158 en 159.

107

Er wordt aangegeven dat er een risico is op langere spanningsonderbreking van het noodstroomaggregaat bij gefaseerde verbouwing. Daarom moeten deze werkzaamheden tijdens recessen worden uitgevoerd. Dit geeft aan het verbouwingsproces hele strikte deadlines mee, wil het primaire proces van de Kamer niet in gevaar komen. Hoe groot is het risico op vertraging en daarmee de mogelijkheid dat dergelijke werkzaamheden naar een volgend reces moeten worden verschoven? Om het risico op vertraging zo klein als mogelijk te houden dient het installeren van een nieuw noodstroom systeem voorafgaand aan de werkzaamheden goed voorbereid te worden. Daarnaast zullen extra noodmaatregelen worden opgesteld, in geval zich onvolkomenheden zullen voordoen tijdens de uitvoering.

108

In hoeverre kan worden gegarandeerd dat bij een gefaseerde renovatie geen geluidshinder ontstaat die het parlementair proces kan verstoren?

Er kan geen algehele garantie worden gegeven dat tijdens bouwactiviteiten nooit geluidshinder zal ontstaan, maar door mitigerende maatregelen zal dit beperkt en beheerst zijn.

109

In hoeverre is het fors grotere risico op het uitvallen van de audiovisuele installatie tijdens een gefaseerde verbouwing beschouwd als onderdeel uitmakend van het primaire proces dat niet verstoord mag worden? Is het digitaal en op afstand kunnen volgen van alle debatten meegenomen als iets dat te allen tijde doorgang moet kunnen vinden?

Het risico op uitvallen van de audiovisuele installatie is als onderdeel beschouwd van het primaire proces dat niet verstoord mag worden, los van de renovatie geldt dit altijd. De huidige installatie is sterk verouderd en zal op korte termijn worden vervangen (elke 5–7 jaar noodzakelijk). Dat moet en kan bij een gefaseerde renovatie versneld plaatsvinden aan het Binnenhof. Er zal aanvullend onderzoek nodig zijn naar de optimale aanpak ten aanzien van deze vervanging.

BBC Bouwmanagement heeft de huidige installaties tijdens een rondleiding kunnen bekijken en is op de hoogte van de staat. Zij hebben hier mitigerende maatregelen voor opgenomen. Het digitaal op afstand kunnen volgen van debatten is meegenomen als aspect dat te allen tijde doorgang moet kunnen vinden. Op welke locatie dan ook zullen AV- en ICT installaties redundant zijn uitgevoerd, voordat de oude installatie wordt ontmanteld wordt het systeem daarop aangesloten. Het omschakelen vindt plaats tijdens een zomerreces.

110

Zijn er gezondheidsrisico's elders in het Binnenhofcomplex, dan het in renovatie zijnde bouwdeel, bij de vondst van bijvoorbeeld asbest?

De in renovatie zijnde bouwdelen zijn afgesloten van de rest van het gebouw en er wordt gewerkt conform de wet- en regelgeving (zoals bij

het verwijderen van asbest). Eventuele gaten in brand- en rookscheidingen zullen voorafgaand worden dichtgezet.

111

Van sommige genoemde zaken in het kostenverschillenoverzicht lijkt alleen te worden aangegeven of de invloed groot of klein is, maar niet of iets bijdraagt tot meer of minder kosten. Kan dit worden verduidelijkt? De kostenonderbouwing is nader uitgewerkt op pagina 49 van het rapport.

112

In de kostenvergelijking worden de kosten van B67 als vermijdbaar gepresenteerd. Maar deze kosten zijn voor een heel groot deel al gemaakt (160 miljoen voor de verbouwing). Hoe waarschijnlijk achten de opstellers van dit rapport het dat een functionele replica van een parlement op korte termijn door een andere instelling zal worden gehuurd zonder extra kosten? En als zij de kosten van B67 die al gemaakt zijn, specifiek voor de wensen van de Tweede Kamer, meeneemt in haar kostenvergelijking, hoe verandert dan het kostenverschillenoverzicht?

BBC Bouwmanagement is gevraagd twee renovatievarianten met elkaar te vergelijken, zoals dat ook in 2015/2016 heeft plaatsgevonden. Hoe waarschijnlijk het is of snel een andere huurder voor het pand gevonden kan worden kan BBC Bouwmanagement niet bepalen, daarom is voor deze benadering gekozen. Een gegeven is dat er voor de afschrijving van investeringen in B67 sowieso rekening is gehouden met andere potentiële huurders na de Tweede Kamer. Deze zouden ook eerder van het pand gebruik kunnen maken.

113

In het hoofdstuk van de review worden bij elk gebouw de pluspunten van de gefaseerde uitvoering vermeld. Kan dit worden aangevuld met de nadelen?

Hiervoor wordt verwezen naar hoofdstuk 2 van de rapportage waarin de genoemde minpunten in de tabel op pagina 10 t/m 12 voor alle gebouwdelen van toepassing zijn.

114

In hoeverre heeft het afsluiten van de verschillende gebouw(delen) invloed op de routing, en dus het functioneren van de Kamer, zoals bijvoorbeeld de invloed op gebouw C en N bij het verbouwen van gebouw K?

Het Tweede Kamercomplex kent vele ingangen en gebouwdelen zijn op verschillende manieren met elkaar en gebouwdeel N verbonden. Het is niet zo dat gebouwdelen onbereikbaar worden en de mate van omlopen is beperkt. Ook zijn geen belemmeringen in vluchtroutes geconstateerd bij de door BBC Bouwmanagement voorgestelde fasering.

115

Hoe wordt het wegvallen van zaal K4 in gebouw K, welke gebruikt wordt voor vergaderingen, tijdens de verbouwing van gebouw K opgevangen? K4 wordt nu tijdelijk (in afwijking van de normale situatie) als commissiezaal gebruikt in verband met de coronamaatregelen. Zolang gebouwdeel K niet wordt verbouwd, kan K4 in gebruik blijven. Ten tijde van de verbouwing van K is de Oude Zaal beschikbaar als volwaardige extra commissiezaal.

116

Kan bij elk gebouw(deel) worden onderbouwd en toegelicht waarom de beheersing van brand een pluspunt is bij een gefaseerde verbouwing? Bij eventuele branduitbraak is het risico van brandoverslag van het te renoveren/verbouwen gebouw naar andere gebouwen beperkt en goed

beheersbaar door de instandhouding van o.a. sprinklerinstallatie en brandmeldinstallatie. Daarnaast zullen extra brandscheidingen worden aangebracht. Bij een niet-gefaseerde renovatie is het handhaven van deze systemen niet mogelijk.

117

Bij alle gebouwen staat aangegeven dat als Kamerleden en Kamerbewoners iets verdachts zien, zij dit zullen melden bij de bewakingsdienst. Aan wat voor zaken die verdacht zijn moeten we dan denken? Dit kan bijvoorbeeld een lekkage, een open deur of raam zijn of een persoon die zich verdacht gedraagt in de buurt van een te renoveren gebouwdeel. Kamerbewoners maken nu ook melding van dit soort zaken.

118

Hoe kunnen Kamerleden of Kamerbewoners iets verdachts zien in het gebouwdeel dat wordt verbouwd als de bedoeling is dat de werkzaamheden aan dit gebouwdeel dat wordt verbouwd afgeschermd zullen worden in verband met brandbeheersing, stof- en geluidsoverlast? In het algemeen geldt dat verdachte zaken minder opvallen in een leegstaand gebouwdeel. In renovatie zijnde gebouwdelen zijn niet toegankelijk voor Kamerbewoners. Zie ook antwoord 150.

119

In hoeverre is er een risico dat Kamerleden of Kamerbewoners een loze melding zullen doen, aangezien zij hoogstwaarschijnlijk geen deskundige zijn op het gebied van bouw en verbouwen? Loze meldingen zijn meegenomen in de beveiligingsprotocollen.

120

Kan bij het gebouw N worden toegelicht wat de gevolgen van een gefaseerde uitvoering zullen zijn voor de plenaire zaal en voor het debat dat daar plaatsvindt? En ook voor de commissiezaal op de begane grond en de derde verdieping? Zie antwoord 3 en 9.

121

Wat wordt er bedoeld met «nieuw gedelete vergadertoren»? Hiermee wordt bedoeld «nieuw gedeelte vergadertoren».

122

Hoe wordt geluidshinder in de plenaire zaal van de werkzaamheden die onder de zaal plaatsvinden voorkomen? Tijdens vergaderingen vinden alleen activiteiten plaats die geen verstoring van het proces veroorzaken. Er zit een dikke vloer onder de plenaire zaal, wat de mate van geluidsoverdracht per definitie al beperkt. Er kunnen vooraf metingen worden gedaan welke activiteiten dat kunnen zijn. Eerdere verbouwingen hebben uitgewezen dat deze werkwijze toegepast kan worden. Zie ook antwoord 3 en 4.

123

Over welke tijdsperiode spannen de werkzaamheden aan gebouw H, welke zich in het hart van het tweede Kamergebouw bevindt, vlakbij de plenaire zaal, vergeleken met een niet-gefaseerde verbouwing? Werkzaamheden aan de zij- en achtergevel van gebouwdeel Hotel, die tot overlast kunnen leiden, worden buiten vergadertijden om of in recessen uitgevoerd.

124

Gebouw J is een monumentaal gebouw. Hier wordt vermeld dat andere gebouwen verwarmd blijven tijdens de uitvoering van werkzaamheden

aan gebouw J. Is het verwarmen van andere bouwdelen, die zoals in het rapport wordt aangegeven op zichzelf en dus los van gebouw J staan, wel voldoende voor het intact houden van de monumentale waarde van gebouw J?

Dat is voldoende, maar er kunnen ook andere tijdelijke voorzieningen in gebouwdeel J worden aangebracht. Zie ook antwoord 74.

125

Wat wordt er bedoeld met «totale ventilatie»?

Hiermee wordt de ventilatie van het gehele pand bedoeld en niet slechts enkele ruimten zoals bijvoorbeeld in gebouw J.

126

Wat wordt verstaan onder de luchtbehandelingsinstallatie die bij gefaseerd verbouwen overlast kan beperken door voor het transport «boven langs» te gaan? Betekent dit vervoer met een kraan? Onder een kraan mogen de gewone bezigheden van de Tweede Kamer geen doorgang vinden. Hoe zal het «boven langs gaan» van invloed zijn op het politieke proces?

Hiermee wordt horizontaal transport over de bovenste verdieping of het dak bedoeld. Hier worden geen kraanbewegingen mee bedoeld.

127

Hier wordt aangegeven dat een tijdelijke voorziening voor de AV-installaties veel minder lang nodig is dan bij niet gefaseerd verbouwen. Is het niet zo dat deze tijdelijke voorziening voor B67 al is begroot en meegenomen in alle huidige plannen? In hoeverre is gepeild bij de technische staf wat hun voorkeur geniet en hoe lang de huidige AV-installatie nog mee kan?

Op dit moment wordt de nieuwe AV-installatie in gereedheid gebracht. Zoals omschreven bij vraag 109 is de huidige AV-installatie sterk verouderd en toe aan vervanging. Deze vervanging moet sowieso plaatsvinden, ook zonder het besluit tot een grootschalige renovatie.

128

Het voorstel bij gefaseerd verbouwen in om de nieuwe installaties al aan te leggen voor de oude ontmanteld is, klopt dat? In hoeverre is er fysiek plaats om de nieuwe installatie naast de huidige aan te leggen?

De eerste vraag is correct voor gebouwdeel N. De overige gebouwdelen worden door middel van het plug & play principe gekoppeld aan de installatietechnische ring. Voor de nieuwe installatie in gebouwdeel N wordt een nieuwe route gekozen (aorta). Zie ook antwoord 129.

129

De brandveiligheid van de huidige bekabeling is juist een groot punt van zorg. In hoeverre is het aanbrengen van nog meer bekabeling naast de huidige een vergroting van het risico op brand?

De brandveiligheid van de huidige bekabeling is met name een punt van zorg bij andere delen van het Binnenhof. In het gebouwdeel van de Tweede Kamer dat gerenoveerd wordt (de monumentale gebouwen), wordt eerst de oude bekabeling volledig verwijderd, waarna de nieuwe bekabeling wordt aangelegd. Voor gebouwdeel N geldt een ander principe, omdat via N de nieuwe technische ring wordt aangelegd. Dat gebeurt op een andere locatie dan de huidige bekabeling en dus niet in dezelfde kabelgoten. Daar is in N voldoende ruimte voor. Dat is gebleken uit een aanvullende technische schouw door BBC Bouwmanagement. Via het «plug & play» principe zullen alle gebouwen daarop worden aangesloten.

130

Kan worden gegarandeerd dat ICT/AV-systemen niet door een foutieve afsluiting of gebroken kabel (tijdelijk) uitvallen?

Een foutieve afsluiting of kabeluitval kan ook tijdens regulier onderhoud ontstaan, los van gefaseerd of niet-gefaseerd renoveren. Garanties hieromtrent kunnen niet worden gegeven. Wel zal tijdens een gefaseerde renovatie aandacht zijn voor het op orde houden van redundante verbindingen voor AV- en ICT-systemen.

131

In hoeverre zijn de rapporten van VPR en BBC op het gebied van veiligheidsmaatregelen met elkaar te vergelijken aangezien VPR stelt «geen inzicht in de scope en ruimtelijke- en technische uitwerking van de benodigde veiligheidsmaatregelen» te hebben gehad? Wat kan dit betekenen voor de kosten voor gefaseerd en niet-gefaseerd renoveren? De rapporten zijn niet met elkaar te vergelijken. Veiligheidsrisico's die in het rapport van VPR Consultants beschreven staan en al aan de orde zijn geweest bij de besluitvorming in 2015, zijn nader onderzocht door BBC Bouwmanagement. Hiervoor zijn de huidige situatie aan het Binnenhof en de actuele renovatieplannen geanalyseerd en hebben op hoofdlijnen enkele gesprekken met de Tweede Kamer organisatie plaatsgevonden. BBC Bouwmanagement heeft tevens ervaring met projecten waarbij sprake is van hogere dreigingsniveaus. Zij hebben vervolgens een alternatieve fasering uitgewerkt en op hoofdlijnen de te nemen veiligheidsmaatregelen. Deze maatregelen moeten deels ook genomen worden bij niet-gefaseerd renoveren, zoals de beveiligde éénpersoonstoegang tot de bouwplaats. Voor aanvullende maatregelen zijn enkele kostenposten opgenomen. Een verdere uitwerking van de (veiligheid)plannen en gesprekken daarover met bevoegde instanties moet uitwijzen of extra maatregelen noodzakelijk zijn.

132

Neemt het risico voor ongewenste binnendringers in het Binnenhof-complex toe bij de uitvoering conform de BBC review gefaseerd renoveren?

Het risico blijft gelijk en hangt samen met het dreigingsbeeld. Bovendien is het risico door de aanwezigheid van de eigen Beveiligingsdienst, en het feit dat Kamerbewoners mede toezicht houden (wakend oog) beperkt. Zie ook antwoord 134.

133

Welke meerkosten zijn er voor het beveiligen van de gebouwdelen in renovatie conform de BBC review gefaseerd renoveren?

Het betreft geringe meerkosten vanwege de inzet van de eigen beveiligingsdienst.

134

Hoe wordt de toegang tot het bouwterrein geregeld in de BBC review gefaseerd renoveren?

Het bouwterrein wordt afgeschermd en voorzien van tijdelijke éénpersoons toegangscontrole (organisatorisch en/of elektronisch) om te borgen dat alleen bevoegd personeel het bouwgebied betreft. Indien nodig kan daar ook een mobiele scanfaciliteit geplaatst worden.

135

Als pluspunt van een gefaseerde uitvoering wordt genoemd met betrekking tot de elektrotechnische installaties dat in andere bouwdelen de elektra zal blijven functioneren. Kan worden toegelicht hoe dit een voordeel is boven niet gefaseerd verbouwen, aangezien bij niet gefaseerd

verbouwen sprake is van een complete uithuizing en alle elektra in B67 compleet zal functioneren?

In het rapport van BBC Bouwmanagement is de conclusie getrokken dat alle gebouwdelen op zichzelf staand kunnen functioneren wat betreft elektra-aansluitingen, analoog aan de gefaseerde renovatie in de jaren negentig. Gebouwen kunnen op dat onderdeel dus losgekoppeld worden. De impact van de loskoppeling dient vooraf te worden onderzocht en eventuele complicaties moeten worden ondervangen door tijdelijke voorzieningen. Dat zorgt ervoor dat gefaseerd renoveren mogelijk is, het is geen pluspunt ten opzichte van niet-gefaseerd renoveren.

136

Kan worden toegelicht waarom «vrije verkoeling» eerder mogelijk is bij gefaseerd verbouwen dan bij niet gefaseerd verbouwen?

De installatie-experts van BBC Bouwmanagement geven aan dat installaties eerder kunnen worden aangepast door software aanpassingen in de te vervangen regeltechniek. Daarbij kan de hoofdkoeling direct worden aangepast door koelelementen op het huidige dak van gebouw N te plaatsen. De koelelementen kunnen aan de algemene installatie gekoppeld worden. Door een aanpassing aan de te vervangen installaties (luchtbehandeling) kan het «vrije verkoeling» principe direct op de bestaande installatie meedraaien. Dit is voor een groot deel van het totale systeem nu niet mogelijk.

137

Kan worden toegelicht waarom een brand tijdens het renoveren beter beheersbaar zou zijn bij een gefaseerde uitvoering dan bij een niet gefaseerde uitvoering? En is in de analyse ook rekening gehouden met de bezoekers, bewoners en bouwvakkers die in het gebouw of gebouwdeel aanwezig zijn?

Zie vraag 102.

138

Wat wordt bedoeld met «vervuiling van het huidige systeem» inzake de brandveiligheid?

Hiermee worden de optische brandmelders bedoeld die rook detecteren in de te renoveren delen op basis van infrarood. Door de renovatie kunnen de huidige optische brandmelders in het te renoveren complexdeel vervuild raken met stof waardoor storingen kunnen ontstaan. De storingen betreffen valse brandmeldingen. Dit wordt ondervangen door de inzet van een brandwacht team tijdens werkzaamheden die leiden tot veel stofvorming. Dit zal ook noodzakelijk zijn bij een niet-gefaseerde verbouwing.

139

Zijn de brandveiligheidsmaatregelen voor een gefaseerde renovatie besproken met de gemeente Den Haag, en kan de Tweede Kamer op de hoogte worden gesteld van de uitkomsten van de mening van de gemeente ten aanzien van gefaseerd renoveren? Kan dit antwoord worden toegelicht?

Dat is prematuur. Indien uw commissie hier behoefte aan heeft kan dit gesprek alsnog op korte termijn plaatsvinden.

140

Waarom is een brand bij gefaseerde renovatie beter beheersbaar dan bij niet-gefaseerd renoveren, in hoeverre heeft het reguliere gebruik van het niet-gerenoveerde gedeelte een positieve bijdrage aan het brandrisico? Bij een niet-gefaseerde aanpak kunnen niet alle brandveiligheidsvoorzieningen intact gehouden worden, omdat deze worden gesloopt voordat begonnen wordt met het hernieuwd opbouwen daarvan. Dat gebeurt op

meerdere plekken tegelijk in het complex. Dit heeft een verhoogd risico op schade bij brand tot gevolg. In het geval van een leegstaand complex (bij niet-gefaseerd renoveren) dient er extra bescherming tegen brand te komen en een groter brandwachtteam. Bij een gefaseerde aanpak blijven de brandmeldinstallaties en voorzieningen in gebruik en de brandscheidingen intact. Indien zich ondanks voorzorgsmaatregelen toch een brand voordoet, kan deze zich niet minder snel verspreiden.

141

Welke gevolgen heeft een brand(alarm) in een gebouwdeel in renovatie gevolgen voor de doorgang van het primaire proces?

De gevolgen van een brand(alarm) tijdens de renovatie zijn niet anders dan in de huidige situatie. Alarmering vindt plaats per bouwdeel en wordt conform de protocollen afgehandeld. Afhankelijk van het soort melding heeft een brand (alarm) wel of geen gevolgen voor het primaire proces.

142

Hoe verandert het brandrisicoprofiel voor het gebouwdeel dat als laatste aan de beurt is bij gefaseerde renovatie (en dus nog 5 jaar in huidige staat dient te worden gebruikt)?

Zie vraag 39 en 42.

143

Wat zal een gefaseerde renovatie betekenen voor mindervaliden bijvoorbeeld met betrekking tot het liftgebruik?

Bij een gefaseerde renovatie zullen liften te allen tijde beschikbaar zijn voor mindervaliden.

144

Is onderzocht wat de mogelijkheden en kosten zijn van een andere parkeervoorziening in de buurt van het Binnenhof? Zijn deze kosten meegenomen in de totaalinschatting van de kosten?

Of andere parkeervoorzieningen nodig zijn, is afhankelijk van het uiteindelijke ontwerp en de locatie van de Centrale Energievoorziening. Daar heeft nog geen besluitvorming over plaatsgevonden op het niveau van de Stuurgroep Binnenhof. Deze kosten zijn daarom voor nu buiten beschouwing gelaten. Een mogelijke andere locatie zou een parkeergarage in de directe omgeving kunnen zijn. Dit moet nog nader worden uitgewerkt zodra meer duidelijkheid is over de inzet van de parkeergarage. Zie ook antwoord 145.

145

Hoe wordt het parkeren door bewoners en bezoekers van het Binnenhof-complex geregeld terwijl de parkeergarage in verbouwing is?

Tijdens de verbouwing van de parkeergarage dient mogelijk uitgeweken te worden naar een alternatieve voorziening zoals bijvoorbeeld de Museumkwartier Parkeergarage aan het Tournooiveld. Deze parkeervoorziening heeft overcapaciteit. Of dit noodzakelijk en mogelijk is hangt af van de besluitvorming over de inzet van de parkeergarage en overleg met de gemeente. Zie ook antwoord 144.

146

Het programma van eisen is vrij recent aangepast, in uitvoerig overleg. Waarom is gekozen om toch aanpassingen voor het programma van eisen te suggereren?

De op pagina 34 genoemde alternatieven betreffen geen aanpassing van het Programma van Eisen, maar alternatieve ontwerpvoorstellen om meer sober en doelmatig aan het Programma van Eisen te voldoen.

147

In hoeverre zijn de genoemde alternatieven afhankelijk van een wel of niet gefaseerde uitvoering?

De genoemde alternatieven kunnen bij zowel gefaseerd als niet gefaseerde renoveren worden toegepast.

148

Hoe past het toepassen van klimaatkoeling met het systeem met PSCM's, een nog redelijk onbekende en experimentele techniek in een sobere en doelmatige uitvoering? In hoeverre zijn dergelijke koelingssystemen geschikt voor langere periodes van hitte, zoals die steeds vaker zullen voorkomen?

PCM's staat voor Phase Change Materials. Dit zijn materialen die overdag warmte kunnen opnemen om in de avond/nacht te worden teruggekoeld. De PCM-techniek is een toepassing die volgens BBC Bouwmanagement steeds vaker in (kantoor)gebouwen wordt toegepast. In Nederland is het systeem bijvoorbeeld toegepast in het ABN Amro kantoor in Alkmaar en de Ecofactory in Apeldoorn. De PCM-techniek kan eenvoudig op bestaande koelsystemen worden aangesloten of als nieuw systeem worden aangebracht, in bestaande bouw. Om die reden is de PCM-techniek een interessante nieuwe ontwikkeling om te overwegen bij een sobere en doelmatige renovatie.

149

Bij de voordelen van gefaseerd verbouwen wordt genoemd dat Kamerleden en Kamerbewoners voor minder langere tijd elders gehuisvest zijn. Waarom wordt dit bestempeld als een voordeel? Is het niet juist een nadeel dat een deel van de Kamerleden en -bewoners telkens niet vlakbij de andere Kamerbewoners is gehuisvest?

Zie antwoord 67.

150

Hier wordt aangegeven dat Kamerleden en Kamerbewoners ongemerkt toezicht houden op de bouwplaats. Hoe verhoudt zich dit tot het feit dat werkzaamheden geen overlast mogen veroorzaken en dus vanwege stof en geluid afgeschermd zullen plaatsvinden? In hoeverre zijn Kamerleden en Kamerbewoners voldoende onderlegd om toezicht op de bouwplaats te kunnen leveren?

Om overlast tot een minimum te beperken, zullen de te verbouwen gebouwen (of delen van N) worden afgesloten en waar nodig worden voorzien van extra akoestische schotten, stofschotten en brandscheidingsmiddelen. De bouwwerkzaamheden zullen op sommige plekken toch goed te volgen zijn, zoals aan de buitenzijde van het complex. Een deel van de Kamerbewoners richt zich in hun dagelijkse taken ook op facilitaire- en technische zaken. Andere Kamerbewoners kunnen bij onregelmatigheden melding maken van bijvoorbeeld personen die zich verdacht gedragen, zoals dat nu ook het geval is. Bij een volledig leeg Binnenhof is dat extra «wakend oog» van betrokken Kamerbewoners niet mogelijk. Het daadwerkelijke toezicht op de bouwwerkzaamheden wordt door opgeleide (bouw)professionals en beveiligers uitgevoerd.

151

In hoeverre is sprake van een spreiding van transportbewegingen aangezien de werkzaamheden volgens uw plan enkel een half tot anderhalf jaar langer hoeven te duren?

De transportbewegingen worden over de gestelde langere uitvoeringstermijn beter (geclusterd) verspreid.

152

Op welk onderzoek is de stelling gebaseerd dat minder vierkante meters nodig zullen zijn doordat meer thuisgewerkt zal worden?

Op pagina 36 wordt dit niet bedoeld. Minder vierkante meters slaat op de vergelijking met totale uithuizing (4.000 m² ten opzichte van 70.000 m²). Zie ook antwoord 68.

153

In de onderzoeken die zijn gedaan naar de Corona-bestendigheid van B67 is de vermindering van benodigd vloeroppervlakte vanwege thuiswerken zeer beperkt. In hoeverre zijn de inschattingen van dat onderzoek bij uw conclusie betrokken?

Deze inschattingen zijn niet betrokken in het rapport omdat deze niet relevant zijn in het licht van de verstrekte opdracht.

154

Er wordt aangegeven dat voor de externe huisvesting wellicht geen gebruik zal worden gemaakt van B67 bij een gefaseerde verbouwing. Betekent dit dat voor de externe huisvesting wellicht wel gedeeltelijk gebruik gemaakt zou kunnen worden van B67 in de plannen?

Volledig in- en uithuizen voor een korte periode heeft een te grote organisatorische en financiële impact in vergelijking met de voordelen. In principe kunnen wel alle opties worden verkend.

155

Hoe verhoudt zich de forse afstand tussen een deel van de Kamerleden en Kamerbewoners en het primaire proces op het Binnenhof zich tot het niet verstoren van dit primaire proces?

Fracties en alle ambtenaren direct verbonden aan het vergaderproces blijven tijdens de renovatie gehuisvest in het hoofdcomplex.

156

Als B67 niet gebruikt zou worden, is er dan een onderbouwing, ook van de mogelijke kosten, van de stelling dat B67 volledig kan worden verhuurd of verkocht? Is er een inschatting van de desinvestering die is gedaan om het gebouw aan te passen aan de specifieke eisen en wensen van de Tweede Kamer?

Zie antwoord 57.

157

Hoeveel reistijd is er tussen de plenaire zaal en de te realiseren tijdelijke huisvesting?

Aangezien fracties en direct aan het vergaderproces verbonden Kamerbewoners in het hoofdcomplex werkzaam blijven, is er geen gewijzigde reistijd.

158

Hier wordt aangegeven dat de kans dat er zaken bij het opstellen van de bestekstukken misgaan groter is bij niet gefaseerd verbouwen. Kan dit worden toegelicht en onderbouwd?

Uit het rapport van BBC Bouwmanagement blijkt dat de kans op het maken van fouten bij een niet-gefaseerde verbouwing groter is vanwege de omvang en complexiteit van het complex (veel verschillende gebouwen) en daarmee ook de omvang van de bestekdocumenten. Bij een gefaseerde verbouwing worden bestekdocumenten in delen (per gebouw) opgeleverd. Hierdoor worden foutmarges verkleind, kunnen aandachtspunten uit een eerdere fase worden meegenomen en is beoordeling en afstemming beter te coördineren.

159

Er wordt aangegeven dat het hele goede afstemming vergt van alle bestekstukken bij een niet gefaseerde verbouwing, maar is dit ook niet bij een gefaseerde verbouwing het geval?

Bij zowel een niet gefaseerde verbouwing als een gefaseerde verbouwing is goede onderlinge afstemming over bestekstukken een vereiste. Zie ook antwoord 158.

160

In hoeverre zijn onderzoeken die konden plaatsvinden terwijl het pand nog in gebruik is, nog niet gedaan? De onderzoeken die nog niet plaats hebben kunnen vinden, vragen die juist niet om een ongebruikt gebouw, zodat er bijvoorbeeld destructief onderzoek kan plaatsvinden? In hoeverre zal nog steeds na het leegkomen van gebouwen onderzoek moeten worden verricht?

De Tweede Kamer heeft geen overzicht van onderzoeken die nog niet zijn gedaan. De afgelopen maanden hebben tijdens recessen diverse destructieve onderzoeken (door constructieonderzoek en het verwijderen/terugplaatsen van plafonds en wanden) plaatsgevonden op verschillende locaties in het complex terwijl het gebouw in gebruik was. Daar zijn goede afspraken over te maken. De Tweede Kamer als gebruiker is hier een voorstander van, omdat dit tot een beter beheersbaar project leidt, met minder onverwachte tegenvallers in de uitvoering en minder kans op vertragingen. Zodra een pand leeg is en er sloopwerkzaamheden plaatsvinden, zullen zowel bij een gefaseerde als een niet gefaseerde aanpak nog aanvullende onderzoeken gedaan kunnen worden.

161

Welke impact heeft het gefaseerd renoveren op de stikstofuitstoot van het project? Hoe is daar in de BBC planning rekening mee gehouden?

Zie antwoord 16.

162

Kan bij een niet-gefaseerde renovatie ook een vergunning in delen worden aangevraagd?

Dat kan tot op zekere hoogte en in slechts beperkte mate. Een aannemer zal bij een niet-gefaseerde verbouwing in een zogenaamd «treintje» van werkzaamheden gaan werken (bijvoorbeeld slopen in het ene pand, daarna gelijk door naar het volgende pand). Daardoor is het noodzakelijk dat bij aanvang alle vergunningen verleend zijn.

163

Als risico voor gefaseerd verbouwen wordt vermeld dat de eisen in de tijd en de wensen van de Tweede Kamer kunnen wijzigen. Dit zou dan deels kunnen worden opgevangen door elk gebouw apart aan te besteden. De huidige aanbesteding is al van start en al gegund. Welke kosten zijn meegenomen voor het ongedaan maken van de huidige aanbesteding en het opnieuw aanbesteden van het project?

Op dit moment is alleen een samenwerkingsovereenkomst getekend met de aannemer. In deze overeenkomst zijn overkoepelende afspraken vastgelegd over hoe wordt samengewerkt in alle nog te sluiten contracten. Dezelfde aannemer kan het project ook gefaseerd aanpakken. De nu gecontracteerde aannemer was ook betrokken bij de renovatie in de jaren tachtig, zie ook: <https://www.rijksvastgoedbedrijf.nl/actueel/nieuws/2020/07/24/tbi-bedrijven-gaan-tweede-kamer-renoveren>.

164

Wat is de impact op de veiligheid van onderliggende, in gebruik zijnde gebouwen bij het plaatsen van grote bouwkranen en het vervoer van materialen of materieel met deze bouwkranen?

Zie vraag 165.

165

In hoeverre moet bij het gebruik van de onderliggende gebouwen rekening worden gehouden met de daarboven in gebruik zijde bouwkraan door bijvoorbeeld vrijhouden van gebouwdelen of bepaalde looproutes? Voor een aantal werkzaamheden is een bouwkraan nodig. Voor het gebruik van een bouwkraan in binnenstedelijk gebied gelden strenge veiligheidsvoorschriften die gehanteerd worden.

166

In hoeverre kan met brandschotten worden voorkomen dat een (grote) brand zich van een gebouwdeel in renovatie naar de rest van het complex verspreid?

Tussen de verschillende gebouwdelen zijn nu al brandscheidingen aanwezig. Om de bouwplaatsen te beschermen zijn mogelijk aanvullende brandschotten noodzakelijk. Waar nodig worden kabeldoorvoeren in bestaande brandscheidingen hersteld, voordat met de renovatie wordt aangevangen. Het bovenstaande wordt opgenomen in het brandveiligheidsplan voor de renovatie.

167

Hier wordt aangegeven dat als de Tweede Kamer zou besluiten tot fasering van de verbouwing bij geheel uithuizen, dat de Tweede Kamer verantwoordelijk is voor elke gebouw dat is opgeleverd. De verbouwing gebeurt onder regie van het Rijksvastgoedbedrijf en het Binnenhof is geen eigendom van de Tweede Kamer. Kan worden toegelicht waarom de Tweede Kamer dan toch verantwoordelijk zou zijn? Wat houdt die verantwoordelijkheid dan precies in?

De aannemer levert het gebouw op aan het RVB, maar de gebruiker Tweede Kamer moet het gebouw daarna op tijd gereed kunnen maken voor in gebruik name («sleuteloverdracht»), zoals de installatie van niet gebouw gebonden installaties (AV en ICT) en het plaatsen van meubilair. Bij een niet-gefaseerde verbouwing blijven gebouwdelen die eerder klaar zijn langere tijd leeg staan totdat de rest ook gereed is. Een groot complex in één keer opleveren gaat maanden in beslag nemen en het afhandelen van de restpunten daarna ook. Bij een gefaseerde oplevering is dit risico kleiner. Het gebouwdeel kan direct na renovatie opgeleverd worden aan het RVB en daarna aan de Tweede Kamer. De oplevering is overzichtelijker en daardoor beter beheersbaar.

168

Hier wordt aangegeven dat bij fasering bij gehele uithuizing, als Kamerleden en Kamerbewoners terugkeren naar hun gebouw daar een aantal nadelen aan zitten, zoals zaken die nog niet geheel functioneren, personeel dat op andere locatie actief is. Is dit ook niet het geval wanneer wordt gekozen voor gefaseerde verbouwing zoals voorgesteld in dit rapport, waarbij ook per bouwdeel zal worden opgeleverd en ook personeel deels nog op de externe locatie aan het werk zal zijn?

Zie ook het antwoord op vraag 167. Bij een niet-gefaseerde verbouwing zal de oplevering aan het RVB en daarna de Tweede Kamer bij voorkeur in één keer moeten gebeuren, waarna het kan worden ingericht. De Kamer zal vervolgens als geheel weer terugverhuizen naar het Binnenhof.

Tussentijdse deelopleveringen in een complex dat nog verbouwd wordt, brengt risico's van schade met zich mee. Voor het Tweede Kamercomplex met een totale omvang van 70.000 vierkante meter en veel verschillende gebouwen, neemt een oplevering in één keer veel tijd in beslag. Dat geldt ook voor het afhandelen en controleren van de restpunten en het testen van alle installaties en systemen. De kans is aanwezig dat hierbij vertraging optreedt. De verhuizing terug naar het Binnenhof kan alleen in

een zomerreces plaatsvinden. Van dit risico is geen sprake bij een gefaseerde verbouwing, omdat de Kamer aan het Binnenhof blijft functioneren en de aanvullende tijdelijke huisvesting beperkt is.

169

Hoe waarschijnlijk is het dat bij een complete uithuizing alle gebouwen precies op hetzelfde moment opgeleverd zullen worden, mede gezien de eerdere stelling uit het rapport dat ook hier sprake zou zijn van fasering, en waarom is dit problematisch?

Bij een niet-gefaseerde renovatie zijn sommige bouwdelen eerder klaar dan anderen en staan dan leeg. Dat brengt risico's met zich mee voor de aannemer bij de uiteindelijke oplevering. Terugverhuizing vindt pas plaats nadat alles opgeleverd is. Zie ook antwoord 167 en 168.

170

In hoeverre is rekening gehouden met de beveiliging van de tijdelijke wissellocatie bij de inschatting dat de beveiligingskosten van een gefaseerde verbouwing lager zullen uitvallen? En in hoeverre is er rekening gebouwen met het bijzondere karakter van de Tweede Kamer, in het bijzonder de beveiliging van personen?

Het beveiligen van de wissellocatie brengt geringe extra beveiligingskosten met zich mee omdat hier ambtelijke diensten worden gehuisvest. Kamerleden die vallen onder bijzondere veiligheidsvoorzieningen blijven gehuisvest op de huidige locatie en verhuizen naar een gerenoveerde locatie in het Tweede Kamercomplex die voldoet aan de veiligheidseisen.

171

Zijn de opstellers van het rapport zich ervan bewust dat de verbouwing van B67 haar einde nadert en het benoemde feit dat bij complete uithuizing de nieuwe locatie geheel geoutilleerd zou moeten worden voor de Tweede Kamer, dus reeds het geval is?

Dit is bekend.

172

Hoe worden functies die geen standaard kantoorfunctie hebben, zoals commissiezalen en de plenaire zaal gehuisvest in het wisselgebouw als deze gebouwdelen worden verbouwd?

In de planning van de fasering is rekening gehouden met de mogelijkheid binnen het Tweede Kamercomplex uit te wijken naar alternatieve zalen voor commissievergaderingen, indien werkzaamheden hieraan niet volledig tijdens recesperiodes uitgevoerd worden. De plenaire zaal blijft gedurende de hele renovatie in gebruik (wijzigingen aan de plenaire zaal vinden in recessen plaats). Zie ook antwoord 4 en 9.

173

Waar is de aanname op gebaseerd dat een huuropbrengst zal genereren als het niet in gebruik wordt genomen door de Tweede Kamer? En hoe is de hoogte van deze huuropbrengst berekend en meegenomen in de totaalberekeningen?

De huuropbrengst is berekend op basis van informatie die gedeeld is tijdens de technische briefing door het RVB op woensdag 27 november 2020. Dit betreft een aanname. Of deze opbrengst daadwerkelijk kan worden gegenereerd is de verantwoordelijkheid van het RVB als vastgoedeigenaar. Zie ook antwoord 112.

Zoals de Staatssecretaris aangeeft in de eerdere beantwoording van feitelijke vragen (Kamerstuk 34 293, nr. 107), wordt de totale investeringsomvang omgezet in een jaarlijkse gebruikersvergoeding (huur). Op deze manier worden de investeringen uiteindelijk volledig gefinancierd. Dit geldt dus ook als een andere huurder dan de Tweede Kamer van B67 gebruik gaat maken.

174

Wat zijn de drie grootste drijvers die ertoe leiden dat er zo'n groot financieel verschil is tussen van het in 2015/2016 door de Kamer geaccordeerde renovatieplan en de BBC review gefaseerd renoveren?

1. De omvang van de tijdelijke huisvesting en alle kosten die bij een volledige inrichting, uithuizing en terug verhuizing komen kijken;
2. De beveiligingskosten: bij volledig uithuizen zal hiervoor gedurende de hele renovatie een apart team voor moeten worden ingehuurd (bewaking leeg Binnenhof), bij een gefaseerde renovatie zal dit door de eigen Beveiligingsdienst kunnen worden opgevangen;
3. Dubbele stookkosten bij niet-gefaseerd renoveren: in B67 én voor het Tweede Kamercomplex.

Bij vertraging in een niet-gefaseerde aanpak zijn daardoor ook snel oplopende extra kosten aan de orde (ten minste 1 miljoen euro per maand versus circa 100.000 euro bij een gefaseerde aanpak).

175

Wat zijn de financiële risico's van een gefaseerde renovatie?

Zowel bij gefaseerd renoveren als niet-gefaseerd renoveren bestaan financiële risico's. Deze zijn door BBC Bouwmanagement zoveel mogelijk gekwantificeerd.

176

Hoe verhouden zich deze faseringen tot de 12 faseringen die eerder zijn onderzocht in 2015? Hoeveel tijd zou dit onderzoek moeten vergen?

In 2015 zijn twaalf varianten onderzocht. Tien van deze varianten gingen uit van een volledige verhuizing van de Tweede Kamer naar B67. De sterk gefaseerde variant die in het advies van mw. Spies (destijds voorzitter Bestuurlijke Stuurgroep) uit 2015 vergeleken is met de variant volledige verhuizing (V1 en V3, zie bijlage marginale toets) ging niet uit van wissellocaties en een wisselgebouw. Daardoor worden de te verbouwen delen te klein, zijn ze minder goed af te schermen van de rest, zijn veel tussentijdse verhuisbewegingen nodig en duurt de renovatie ook lang (13 jaar). Een tweede variant (V11) betrof een optimalisatie van V1, met extra werkruimte op de Hofvijver. Deze variant is afgevalen en niet nader onderzocht, omdat het bouwen op de Hofvijver niet realistisch werd geacht.

De variant van BBC bouwmanagement gaat wel uit van een wissellocatie/wisselgebouw en een fasering die een positieve uitwerking heeft op meerdere aspecten, waarbij vooral de omvang van de fases en de volgorde daarvan een belangrijke rol speelt: voldoende omvang om veilig af te kunnen schermen van in gebruik zijnde delen, een beperkt aantal fases zodat de uitvoeringsduur geoptimaliseerd wordt, gebouwdelen die gerenoveerd zijn, kunnen ingezet worden om het tijdelijk verlies van functies elders op te kunnen vangen, waaronder de nieuwe publieksentree en de Oude Zaal in fase 1.

De variant die door BBC Bouwmanagement uitgewerkt is, is niet nieuw. Deze staat min of meer al beschreven als variant 3B in het variantenonderzoek «Tijdelijke huisvesting Binnenhof, 17 oktober 2013. Dit onderzoek is uitgevoerd door de Rijksgebouwendienst in samenwerking met de Binnenhof bewoners. Uit stukken van de Bestuurlijke Stuurgroep september 2014 blijkt dat het RVB deze variantenstudie uit 2013 ter zijde heeft geschoven, omdat het tijdelijk huren van een pand niet paste binnen de vastgoedportefeuillestrategie van het RVB en de principes van het rijkshuisvestingsstelsel (kabinetsbeleid). De Hoge Colleges van Staat maken echter geen deel uit van het rijkshuisvestingsstelsel (Kamerbrief Blok, november 2015) en het RVB huurt nu ook panden aan, zoals recentelijk nog een pand voor 10 jaar aan de Lange Voorhout.

Een aanvullend onderzoek naar een vergelijking tussen de faseringen zou op korte termijn uitgevoerd kunnen worden en niet al te veel tijd in beslag hoeven te nemen, omdat al veel informatie beschikbaar is.

177

Is in de kostenvergelijking de vertraging die het onderzoeken, het maken van nieuwe plannen, een nieuwe aanbesteding meegenomen? Hoe hoog zullen die kosten zijn? Komt dit in de orde van grootte van de 30 à 40 miljoen die er eerder is geschat voor een vertraging van een jaar? Er is recentelijk alleen een samenwerkovereenkomst afgesloten met de aannemer en nog geen contracten voor de te renoveren onderdelen. De uitvoeringsplannen worden parallel aan de uitwerking van het DO opgesteld. Daar kan een gefaseerde aanpak gelijk in meegenomen worden. Dit hoeft niet te leiden tot significant hogere kosten.

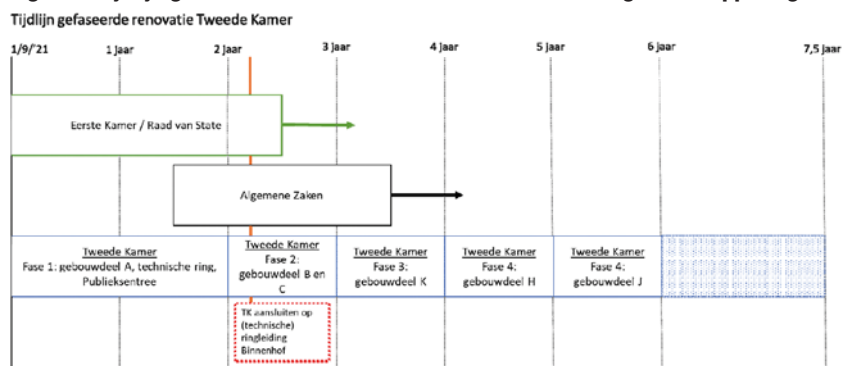
178

Is bij de doorlooptijd van de gefaseerde renovatie rekening gehouden met de beperkte verhuismomenten die er in een parlementair jaar zijn? Hier is rekening mee gehouden. De verhuismomenten bij de door BBC Bouwmanagement voorgestelde fasen zijn beperkt en van kleine omvang. Deze verhuizingen vinden binnen het Tweede Kamer complex plaats en kunnen tijdens ieder reces uitgevoerd worden. In de planning zal rekening gehouden worden met verkiezingsverhuizingen die naar verwachting een of twee keer tijdens de renovatieperiode zullen plaatsvinden. De verhuizing van de betreffende ambtelijke diensten naar het externe wisselkantoor vindt eenmalig aan het begin van de renovatie plaats.

179

Kan een tijdlijn worden gegeven van de gefaseerde renovatie inclusief de planning wanneer welke fase in verbouwing gaat en welke verhuismomenten er zijn? Hoe verschillen die van de in 2015/2016 afgevalen scenario's voor gefaseerd verbouwen? BBC Bouwmanagement heeft geen inzage gehad in de detailplanning van de andere Binnenhof bewoners. Figuur 1 geeft op hoofdlijnen de door BBC Bouwmanagement voorgestelde fasering aan.

Figuur 1 Tijdlijn gefaseerd renoveren conform BBC Bouwmanagement rapportage

Bij de start van de renovatie van het Tweede Kamer complex zal een deel van de ambtelijke organisatie verhuizen naar de wissellocatie, bij oplevering van het gehele complex zullen zij terugkeren naar het Binnenhof. Fracties zullen tijdens de renovatie van het betreffende gebouwdeel tijdelijk gebruik maken van de vaste wissellocatie in het Tweede Kamercomplex. Zie ook antwoord 176 en het rapport van BBC Bouwmanagement op pagina 9.

180

In hoeverre heeft een tegenvaller (bijvoorbeeld asbest) impact op de doorlooptijd van de renovatie? Wat is de impact als gevolg van dit soort tegenvallers als een verhuisdatum niet gehaald kan worden? Welke financiële consequenties heeft dit?

De enige consequentie is dat de wissellocatie mogelijk langer in gebruik moet blijven en ook de bouwplaats. De omvang en kosten daarvan zijn volgens BBC Bouwmanagement beperkt bij een gefaseerde verhuizing (circa 700.000 euro voor een jaar vertraging versus 11 miljoen euro per jaar in B67). De aannemer heeft door de omvang van de voorgestelde te verbouwen complexdelen nog steeds flexibiliteit om met werkzaamheden te schuiven in de planning mocht dat nodig zijn. Er zijn maar weinig omstandigheden waarbij de bouw volledig stil komt te liggen en de kans dat deze zich voordoen, kan met een goede voorbereiding én door te voldoen aan wet- en regelgeving worden beperkt.

181

Is de plenaire zaal tijdens de hele gefaseerde renovatie ten alle tijden te gebruiken? Zo nee, welke alternatieve locatie wordt er voor deze zaal geregeld? Zo ja, wanneer wordt de plenaire zaal gerenoveerd en hoelang zal dit duren?

Zie antwoord op vraag 3 en 4.

182

Is rekening gehouden met onvoorziene ontwikkelingen waardoor een bepaald gebouwdeel later klaar is? Wat is de impact van zo'n situatie op tijdsduur en financiën? Kan de orde van grote aangegeven worden? Hier is rekening mee gehouden, zie antwoord 180.

183

Hoeveel van de renovatieplannen die in het 2015/2016 door de Kamer zijn geaccordeerd zijn in de BBC review gefaseerd renoveren nog te gebruiken? Hoeveel van de reeds gemaakte kosten zouden niet nodig zijn geweest? Hoe zijn die kosten die tot nu toe gemaakt zijn geboekt in de BBC review gefaseerd renoveren?

In 2015/2016 waren er nog geen concrete renovatieplannen. BBC Bouwmanagement heeft zich gebaseerd op de huidige ontwerpvoorstellen. Deze kunnen volgens hen gefaseerd gerealiseerd worden. Een deel van de kosten zoals die nu specifiek voor de Tweede Kamer in B67 gemaakt zijn, zouden niet nodig zijn geweest en ook de voorbereidingskosten die daarmee samenhangen niet. Deze kosten zijn niet meegenomen in de review van BBC Bouwmanagement, omdat zij gevraagd zijn twee varianten met elkaar te vergelijken. Alle kosten die het RVB gemaakt heeft voor het geschikt maken van B67 zijn door het RVB vertaald naar een jaarlijkse huur van 11 miljoen euro. BBC Bouwmanagement heeft rekening gehouden met deze kosten. Zie ook antwoord 44.

184

Hoelang duurt het om de BBC review gefaseerd renoveren om te zetten in een concreet plan en hoeveel meerkosten zijn hiermee gemoeid? De planvorming door de aannemer moet nog plaatsvinden en zal gelijk oplopen met de fase van het definitief ontwerp die nog niet is gestart. Een gefaseerde renovatie behoeft daarom niet tot meerkosten te leiden.

185

Wordt bij niet-gefaseerde renovatie ook gebruik gemaakt van een «plug & play» principe? Zo nee, wat zijn de meerkosten om plug & play in de huidige plannen te incorporeren?

Bij zowel een gefaseerde als niet-gefaseerde renovatie kan dit principe worden toegepast. Dit is grotendeels al onderdeel van de huidige renovatieplannen.

186

De geraamde kosten voor een brandwacht bij een niet-gefaseerde renovatie worden als besparing gerekend bij een gefaseerde renovatie (BBC review gefaseerd renoveren), hoe wordt de brandwacht georganiseerd in het laatst genoemde geval?
Dit zal intern worden georganiseerd.

187

Zijn er aanvullende instandhoudingskosten voor gebouwdelen van het Binnenhofcomplex die door de gefaseerde renovatie nog enkele jaren in gebruik moeten blijven?
De fasering is erop gericht de systemen en installaties die snel vervangen moeten worden en de gebouwen die de meeste aandacht vragen wat betreft instandhouding, prioriteit te geven. Bijbehorende instandhoudingsplannen worden in samenwerking met het RVB herzien. Voor een pand dat langer in gebruik blijft, zullen de normale onderhoudswerkzaamheden plaatsvinden. Dit geldt alleen voor het Tweede Kamer deel van het Binnenhofcomplex. De andere gebruikers zullen wel volledig verhuizen naar hun tijdelijke huisvesting, omdat de staat van onderhoud en de aard van deze panden een gefaseerde renovatie niet mogelijk maakt.